

Kustbroedvogels in het Deltagebied in 1996

Werkdocument RIKZ/OS-97.808X

Peter L. Meininger
Cor M. Berrevoets
Rob C.W. Strucker

Rijksinstituut voor Kust en Zee
Postbus 8039
4330 EA Middelburg

*Delta ProjectManagement
Goudend 10-2
4337 NA Middelburg

Middelburg, april 1997

Inhoud

1.	Inleiding en samenvatting	5
2.	Dankwoord	8
3.	Kustbroedvogels in het deltagebied in 1979-96	9
3.1	Methode	9
3.2	Bewerking	11
3.3	Aalscholver - <i>Phalacrocorax carbo</i>	13
3.4	Steltkluut - <i>Himantopus himantopus</i>	15
3.5	Kluut - <i>Recurvirostra avosetta</i>	17
3.6	Kleine Plevier - <i>Charadrius dubius</i>	19
3.7	Bontbekplevier - <i>Charadrius hiaticula</i>	21
3.8	Strandplevier - <i>Charadrius alexandrinus</i>	23
3.9	Zwartkopmeeuw - <i>Larus melanocephalus</i>	25
3.10	Dwergmeeuw - <i>Larus minutus</i>	27
3.11	Grote Mantelmeeuw - <i>Larus marinus</i>	27
3.12	Kokmeeuw - <i>Larus ridibundus</i>	29
3.13	Stormmeeuw - <i>Larus canus</i>	31
3.14	Kleine Mantelmeeuw - <i>Larus fuscus</i>	33
3.15	Zilvermeeuw - <i>Larus argentatus</i>	35
3.16	Grote Stern - <i>Sterna sandvicensis</i>	37
3.17	Visdief - <i>Sterna hirundo</i>	39
3.18	Noordse Stern - <i>Sterna paradisaea</i>	41
3.19	Dwergstern - <i>Sterna albifrons</i>	43
4.	Ringonderzoek aan kustbroedvogels in het Deltagebied (1986-96)	45
5.	Literatuur	49
Bijlage 1.	Aantallen broedparen per gebied in 1996	51
Bijlage 2.	Broedsucces van kustbroedvogels in het Deltagebied in 1996	58
Bijlage 3.	Overzicht van inhoud van nesten van de Aalscholver op de Middelplaten 1989-96.	62

1. Inleiding en samenvatting

Dit is het 18de achtereenvolgende verslag over de aantallen broedparen van een aantal vogelsoorten, waarvoor het Deltagebied van Zuidwest-Nederland een belangrijke functie vervult als broedgebied. Het gaat hierbij vooral om 'kustbroedvogels': Steltkluut, Kluut, Kleine Plevier, Bontbekplevier, Strandplevier, Zwartkopmeeuw, Dwergmeeuw, Grote Mantelmeeuw, Kokmeeuw, Stormmeeuw, Kleine Mantelmeeuw, Zilvermeeuw, Visdief, Noordse Stern, Dwergstern en Grote Stern.

Een deel van de geïnterviewde soorten behoort tot de zogenaamde pionier-soorten, die zich snel vestigen bij het ontstaan van geschikte broedgebieden, maar ook weer snel verdwijnen als het gebied minder geschikt wordt. Omdat van jaar tot jaar grote schommelingen kunnen optreden in de aantallen die in een bepaald gebied broeden, is het alleen mogelijk een beeld te krijgen van de totale populatie in het Deltagebied als alle gebieden jaarlijks worden geïnterviewd. Dit is in 1996 weer goed gelukt, dankzij de medewerking van vele amateur- en beroepsvogelaars, die hun gegevens ter beschikking stelden.

De verzamelde gegevens zullen ook worden ingebracht in het monitoring project voor broedvogels in Nederland van SOVON (Vogelonderzoek Nederland). Dit project beoogt o.a. jaarlijks een landelijk beeld te krijgen van zeldzame en koloniebroedvogels (van Dijk *et al.* 1996). Voor de kustbroedvogels bestaat een gemeenschappelijke RIKZ/SOVON database, waarbij wordt gestreefd alle gegevens over aantallen van betreffende soorten in Nederland sinds 1900 op te nemen.

Voor het Deltagebied bestaat sinds 1979 een ononderbroken tijdreeks van gegevens over de broedpopulaties van kustbroedvogels. De verzamelde gegevens zijn van belang voor (evaluatie van) inrichting en beheer van gebieden, en zijn gebruikt voor b.v. Beleidsplan Oosterschelde, Beleidsplan Westerschelde, Beleidsplan Voordelta, aanwijzing Oosterschelde, Grevelingenmeer, Volkerakmeer, Zoommeer en Saeftinghe tot beschermd natuurmonument (Natuurbeschermingswet), evaluaties van het waterbeheer van Veerse Meer, Grevelingenmeer en Oosterschelde, en diverse milieu-effectrapportages. Strandplevier, Kluut, Visdief en Grote Stern zijn geselecteerd als kenmerkende soorten in het project Watersysteem Verkenningen, en zullen daardoor een rol spelen in de in binnenkort te verschijnen 'Vierde Nota Waterhuishouding'. Verder zijn viseters als Dwergstern en Visdief goede indicatoren voor de kwaliteit van het milieu.

Tabel 1. Jaarlijks aantal broedparen van kustbroedvogels in het Deltagebied in 1979-96

	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996
Aalscholver- <i>Phalacrocorax carbo</i>	60	69	43	34	75	86	357	764	1105	1172	1225	1473	1625	1996	1908	2164	2159	2048
Steltkluut- <i>Himantopus himantopus</i>	0	0	0	1	0	0	0	0	0	1	10	7	4	14	5	5	0	0
Kluut- <i>Recurvirostra avosetta</i>	1534	1655	1789	2131	2035	2082	2108	2100	2157	2738	3086	2673	2717	2768	2482	2671	2494	2358
Kleine Plevier- <i>Charadrius dubius</i>	105	102	101	105	97	103	73	94	124	169	178	135	165	168	141	114	123	145
Bontbekplevier- <i>Charadrius hiaticula</i>	233	275	236	263	226	306	284	233	226	243	243	199	206	266	169	190	162	149
Strandplevier- <i>Charadrius alexandrinus</i>	527	569	475	470	457	460	458	390	424	415	462	347	387	378	296	275	273	235
Zwartkopmeeuw- <i>Larus melanocephalus</i>	1	2	3	8	6	5	7	8	10	20	45	80	112	61	160	188	225	308
Dwergmeeuw- <i>Larus minutus</i>	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	2	1	0	0
Kokmeeuw- <i>Larus ridibundus</i>	47781	43431	47093	48710	43264	35283	35324	36820	39580	41305	44620	41670	40532	31184	26676	27123	23205	21435
Stormmeeuw- <i>Larus canus</i>	194	254	531	562	379	556	389	463	415	381	542	454	682	827	579	703	742	650
Kleine Mantelmeeuw- <i>Larus fuscus</i>	874	?	?	?	?	?	?	?	3500	?	?	?	?	?	12150	15362	18902	26850
Zilvermeeuw- <i>Larus argentatus</i>	?	?	?	?	?	?	?	?	20970	?	?	?	?	?	25530	27619	28127	31371
Grote Mantelmeeuw- <i>Larus marinus</i>	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	2	3	1
Grote Stern- <i>Sterna sandvicensis</i>	3130	3400	3923	4107	4100	3503	4000	4700	3985	4250	3414	3204	2524	2778	3300	3351	4850	4601
Visdief- <i>Sterna hirundo</i>	2109	2588	2774	3252	2972	2703	3462	4233	4338	5044	5062	4923	5685	5924	4324	4278	5162	5711
Noordse Stern- <i>Sterna paradisaea</i>	62	61	59	43	46	48	70	49	33	53	41	49	52	41	30	22	45	34
Dwergstern- <i>Sterna albifrons</i>	230	248	288	257	307	295	300	290	333	299	286	293	186	239	266	210	215	337

? geen totaal berekend i.v.m. niet tellen van grote kolonies

Met ingang van 1990 zijn de inventarisaties van kustbroedvogels in het Deltagebied opgenomen in het biologisch monitoringprogramma van de zoute rijkswateren. Een deel van het veldwerk en de verwerking van de gegevens wordt in opdracht van RIKZ verricht door twee medewerkers (C.M. Berrevoets, R.C.W. Strucker) van Delta ProjectManagement (DPM). Verder zijn in 1996 door F.A. Arts (Bureau Waardenburg bv) en P.A. Wolf (DPM) gegevens verzameld in het kader van een onderzoek naar het functioneren van - met name aangelegde - broedgebieden. Dit in het kader van het RIKZ project INGE (Inrichting*Generiek). De resultaten hiervan zullen elders worden gepubliceerd.

Naast het vaststellen van aantallen is het ook van belang een beeld te krijgen van populatie-dynamica, vestigingspatronen en verplaatsingen van de karakteristieke kustgebonden broedvogels. Sinds 1986 zijn mede in dit kader 19 354 vogels geteld. In 1986-96 is enig onderzoek gedaan naar de broedbiologie van Bontbekplevier, Strandplevier, Visdief en Dwergstern. Gegevens over verplaatsingen, broedbiologie en populatiedynamica van de Strandplevier zijn onlangs gepubliceerd in een 'ecologisch profiel van de Strandplevier' (Arts & Meininger 1997). Een aanzet voor een populatiedynamisch model van de Visdief in Nederland is onlangs verschenen (Schröder *et al.* 1996).

De gewijzigde uitvoering van het Deltaplan (Oosterschelde met getij, zout Grevelingenmeer) heeft tot gevolg gehad dat de vroegere, sombere prognoses voor kustbroedvogels niet uitkwamen. Tegenwoordig broeden er nog steeds nationaal en internationaal belangrijke populaties van diverse kustbroedvogels in de Delta. Ongeveer driekwart van alle Nederlandse Strandplevieren, de helft van de Bontbekplevieren en Dwergsternen, een derde van de Kluten en een kwart van de Visdieven en Grote Sterns broedde in 1996 in het Deltagebied. In Noordwest-Europees verband zijn vooral Kluut (13% in de Delta), Strandplevier (23%), Grote Stern (9%), Visdief (6%) en Dwergstern (6%) van belang.

De trend in de populatiegrootte van de diverse soorten in de Delta gedurende de laatste 4-5 jaren is als volgt (zie tabel 1):

Toenemend: Zwartkopmeeuw, Grote Mantelmeeuw, Kleine Mantelmeeuw, Zilvermeeuw, Dwergstern (incl. België);

Afnemend: Steltkluut, Kluut, Bontbekplevier, Strandplevier, Kokmeeuw;

Onduidelijk of stabiel: Aalscholver, Kleine Plevier, Stormmeeuw, Grote Stern (incl. België), Visdief, Noordse Stern.

Het is de vraag of de huidige populaties zich ook in de toekomst kunnen handhaven. De drooggevallen platen en de recent aangelegde eilanden in Volkerakmeer, Zoommeer en Markiezaat zijn snel gekoloniseerd, maar inmiddels is een groot deel van de nieuw aangelegde gebieden weer in betekenis afgenomen. In de nabije toekomst zullen de vogels weer aangewezen zijn op de resterende broedplaatsen langs de zoute wateren. Deze gebieden lijken vooralsnog echter ontoereikend om al deze vogels te kunnen herbergen. Het verdient dan ook aanbeveling om bestaande broedplaatsen veilig te stellen en waar mogelijk nieuwe broedgebieden te creëren. Voorts moet de recreatie in goede banen worden geleid en dienen versturende werkzaamheden (ook in het kader van natuurbouwprojecten) rondom en tijdens het broedseizoen vermeden te worden.

2. Dankwoord

Veel dank gaat uit naar alle personen, vogelwerkgroepen, ambtelijke diensten, beherende organisaties etc., die gegevens leverden waarop dit rapport is gebaseerd. In 1996 waren dit:

F. Arts, J. Beijersbergen, R. Beijersbergen, W. van Benthum, P. Boere, T. Boudewijn, G. Brinkman, R. Brouwer, H. Van Buel, M. Buise, R. Burgmans, R.J. Buys, H. Castellijns, C. Capello, P. Derks, S. Dirksen, J. Ettema, J. den Exter, P. Geers, B. Goudswaard, A. van der Heiden, M. Hoekstein, M. van 't Hof, R. ter Horst, G. Huyzers, C. Jacobusse, A. de Jonge, P. de Keuning, K. de Kraker, S. Kuyper, A.&L. van der Linden, R. van Loo, J. Maebe, E. Matthijs, K. Mostert, G.L. Ouweneel, H. Potters, H. Ravesteijn, R.J. Remmerts, F. Schenk, M. Sinke, G.J. Slob, T. Sluijter, N.D. van Swelm, R.M. Teixeira, J. Tempelaars, F.L.L. Tombeur, J. Tramper, J. Verkerk, H. van Vugt, H. van der Wal, R. van Westrienen, A. Wieland, W. Wisse, P. Wolf, M. van Wouwe, C. van't Zelfde en A. de Zwart

Bureau Waardenburg, Provincie Zuid-Holland (Dienst Ruimte en Groen), Vogelwerkgroep Bergen op Zoom, Vogelwerkgroep 't Duumpje, Vogelwerkgroep Goeree-Overflakkee, Vogelwerkgroep Steltkluut, Vogelwerkgroep, Schouwen-Duiveland, Vogelwerkgroep Roosendaal, Vogelwerkgroep Walcheren, Staatsbosbeheer Delta, Stichting Het Zeeuwse Landschap en Stichting Ornithologisch Station Voorne.

Gegevens over Westplaat/Sluftergebied zijn ontleend aan van Swelm (*in prep.*), die dit onderzoek uitvoerde in opdracht van de gemeente Rotterdam en Rijkswaterstaat Directie Zuid-Holland.

Gegevens over het Grevelingenmeer zijn grotendeels beschikbaar gesteld door Staatsbosbeheer Delta (med. J. Ettema).

Gegevens van de Prinsesseplaat zijn ontleend aan van Buel & Lubbers (1997), die dit onderzoek uitvoerden in opdracht van Staatsbosbeheer Regio Brabant West.

Gegevens van de West-Vlaamse kust werden verstrekt door: G. De Putter, N. De Regge, F. De Ruwe, F. De Scheemaeker en G. Burggraave, diverse gegevens over Zwartkopmeeuwen in België door R. Flamant.

Voor het ter beschikking stellen van een boot en assistentie bij het ringen danken wij de Stichting Het Zeeuwse Landschap (Hooge Platen; R. Beijersbergen en F. Schenk; Volkerakmeer; R. Brouwer, C. Jacobusse), Rijkswaterstaat Directie Zuid-Holland (Slijkplaat, Zoommeer en Volkerakmeer; M. van Wouwe en J. Tempelaars) en Natuurmonumenten (Middelplaten). De volgende instanties verleenden toestemming voor het inventariseren en/of ringen van vogels op hun terreinen: DOW Chemical BV Terneuzen, Gemeentelijk Havenbedrijf Rotterdam, Tetrapak Moerdijk, Shell Nederland Chemie Moerdijk, Staatsbosbeheer Regio Delta en Regio Brabant West, Stichting het Brabants Landschap, Stichting het Zeeuwse Landschap, Vereniging Natuurmonumenten, Dienst der Domeinen, Rijkswaterstaat Directie Zeeland, Waterschap De Zeeuwse Eilanden, Waterschap het Vrije van Sluis en Provincie Zeeland.

De Nederlandse Ringcentrale (Vogeltrekstation) verleende toestemming voor het (kleur)- ringen van vogels.

Een speciaal woord van dank aan Floor Arts, Pim Wolf en Machiel van Wouwe voor hun hulp bij het inventarisatie- en ringwerk.

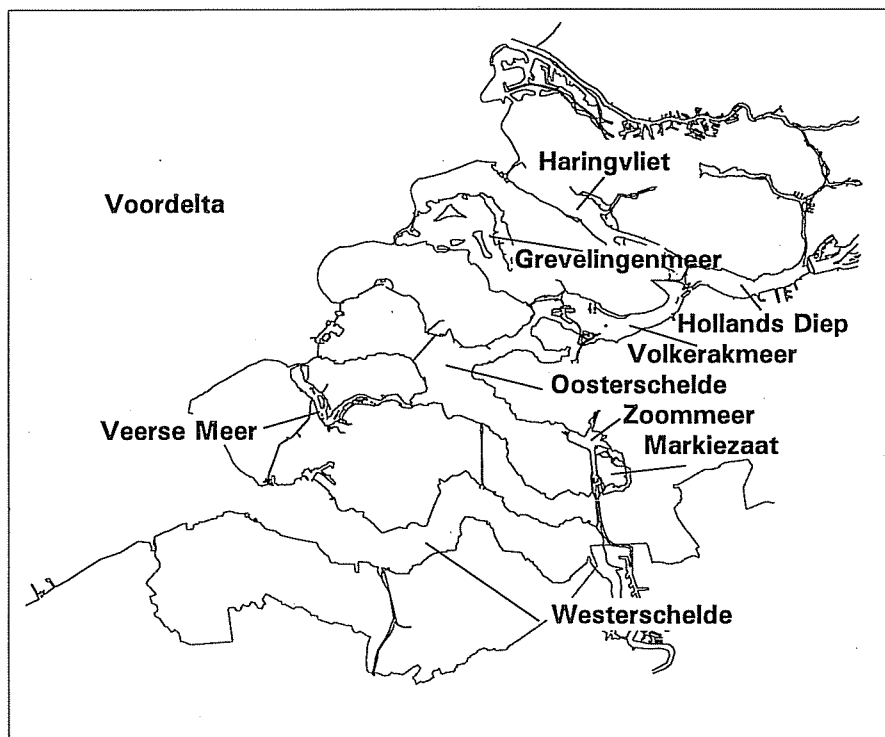
3. Kustbroedvogels in het deltagebied in 1979-96

3.1 Methode

Al jarenlang worden in het Deltagebied (figuur 1) kustbroedvogels geïnventariseerd door vrijwilligers en diverse ambtelijke diensten. Voor een overzicht van inventarisatiemethoden wordt verwezen naar Meininger *et al.* (1995), een overzicht van datumgrenzen is vermeld in tabel 2. Om dubbeltellingen als gevolg van hervestiging te voorkomen werd iedere teller gevraagd het aantal broedparen te bepalen binnen de optimale inventarisatieperiode van elke soort. Tevens werd gevraagd de bezoekdata op het formulier aan te geven, zodat eventuele late vestigingen opgespoord konden worden.

Het doel van het onderzoek is niet om de maximale populatie van een gebied vast te stellen, maar een zo goed mogelijk beeld te krijgen van de totale populatie van een soort binnen het Deltagebied. Vrijwel alle kustbroedvogels kunnen binnen een broedseizoen snel en *ad hoc* van broedplaats veranderen door bijvoorbeeld verstoring, predatie, weersomstandigheden en overspoeling. Wanneer per gebied de maximum-telling als basis zou worden gebruikt, zou dit tot een aanzienlijke overschatting van de populatie kunnen leiden. Ook zouden de jaarlijkse totalen voor monitoringdoeleinden minder bruikbaar zijn.

Figuur 1. Het Deltagebied met enkele in de tekst gebruikte namen.

Tabel 2. Overzicht van inventarisatiemethoden en datumgrenzen van kustbroedvogels in het Deltagebied.

	voorkeur periode	alarterende vogels	paren	vogel op nest	nesten
Aalscholver	1 mei- 31 mei	-	-	x	xx
Kluut	1 mei- 15 juni	x	x	xx	xx
Kleine Plevier	15 mei- 15 juni	xx	x	xx	xx
Bontbekplevier	15 mei- 15 juni	xx	x	xx	xx
Strandplevier	15 mei- 15 juni	xx	x	xx	xx
Zwartkopmeeuw	1 mei 31 mei	-	-	x	xx
Dwergmeeuw	1 mei - 30 juni	-	-	x	xx
Kokmeeuw	1 mei 31 mei	-	-	x	xx
Stormmeeuw	15 mei- 15 juni	-	-	x	xx
Kleine Mantelmeeuw	15 mei- 15 juni	-	-	x	xx
Zilvermeeuw	15 mei- 15 juni	-	-	x	xx
Grote Mantelmeeuw	1 mei- 30 juni	-	-	-	xx
Grote Stern	1 mei - 30 juni	-	-	-	xx
Visdief	20 mei- 20 juni	-	-	x	xx
Noordse Stern	20 mei- 20 juni	-	-	xx	-
Dwergstern	1 juni - 30 juni	-	-	x	xx

x = bruikbare methode
xx = aanbevolen methode

3.2 Bewerking

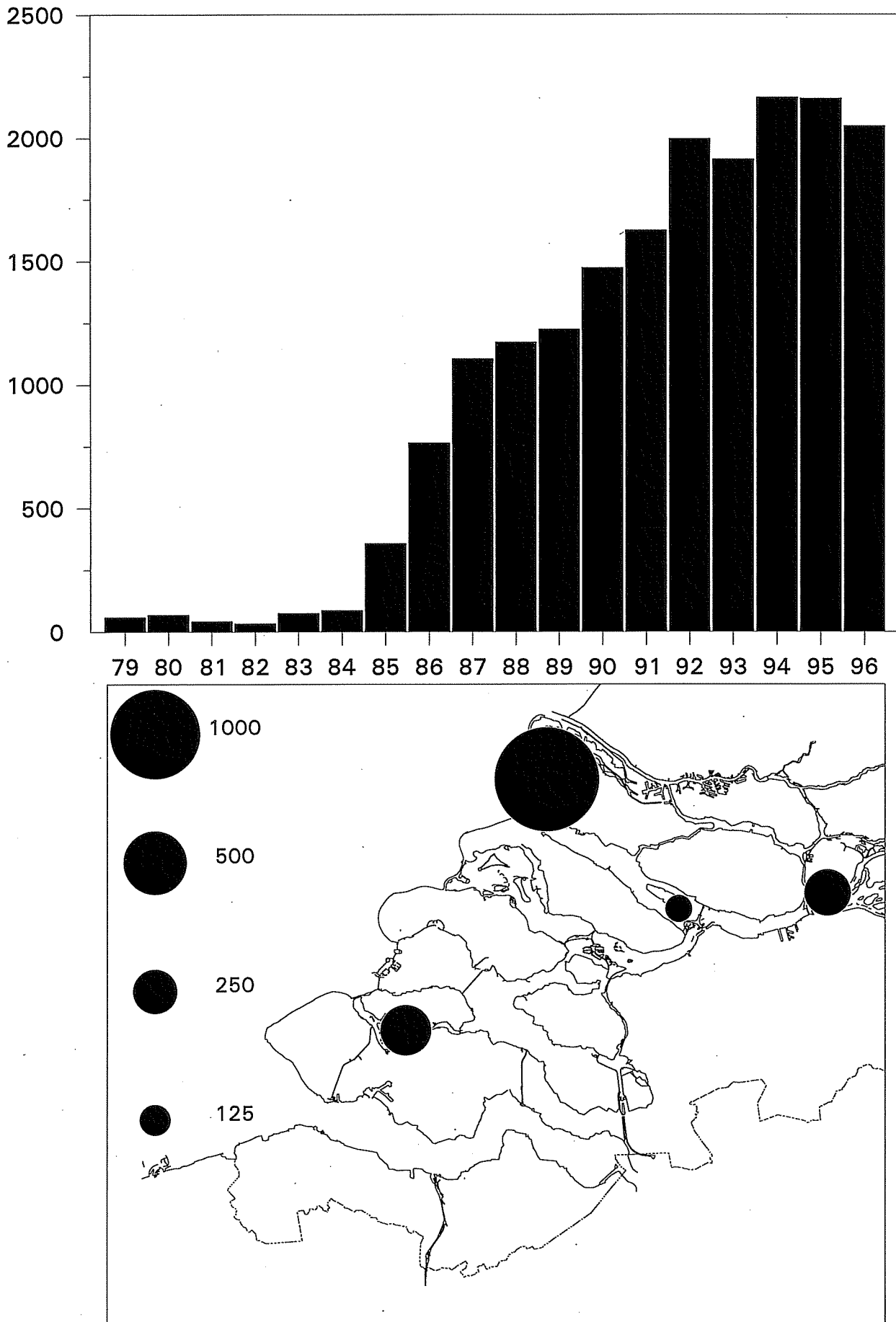
Alle aantalsgegevens van kustbroedvogels zijn per gebied opgeslagen in een database. Indien een waarnemer in plaats van een exacte opgave een marge (minimum-maximum) opgeeft, wordt ook deze opgeslagen. Deze marges zijn niet verwerkt in de rapportages: in de tabellen wordt alleen het gemiddelde weergegeven.

Bij de soortbesprekingen is in de tabellen meestal een indeling gemaakt waarbij de 'bekkens' centraal staan. Dit betekent dat bijvoorbeeld de inlagen aan de zuidkust van Schouwen zijn 'toegekend' aan de Oosterschelde. Gebieden die geen duidelijke binding hebben met een bekken, zijn 'toegekend' aan het 'landgebied' waarbinnen zij vallen. Cursief en onderstreepte aantallen in de tabellen hebben betrekking op aantalsopgaven uit het voorgaande jaar, omdat van het besproken jaar geen gegevens voorhanden zijn. Het streven is gegevens tot maximaal een jaar na de inventarisatie te gebruiken. In tegenstelling tot in voorgaande rapportages zijn niet alle onderzoeksjaren volledig in de tabellen per soort opgenomen. De eerste acht onderzoeksjaren zijn opgedeeld in twee perioden. Per periode wordt het laagste en hoogste aantal vermeld.

In de stippenkaarten wordt per soort de verspreiding per gebied weergegeven in 1996. De oppervlakte van een stip is gerelateerd aan het aantal broedparen dat deze stip vertegenwoordigt. De legenda geeft weer hoe groot diverse stippen zijn bij verschillende aantallen broedparen. Er zijn dus nadrukkelijk geen aantalsklassen gebruikt!

Een overzicht van basisgegevens per gebied in 1996 is te vinden in bijlage 1. Hierbij is een indeling aangehouden, waarbij de verschillende landgebieden centraal staan (b.v. Goeree-Overflakkee, Walcheren). Alle gebieden langs de grote wateren (bekkens) worden in deze tabel dan ook toegewezen aan het landgebied, waar ze deel van uitmaken. Alleen *eilanden* zijn te vinden onder het bekken (b.v. Veermansplaat onder Grevelingenmeer).

Figuur 2. Broedende Aalscholvers in het Deltagebied: broedparen in 1979-96 en verspreiding in 1996

3.3 Aalscholver - *Phalacrocorax carbo*

In de eerste helft van deze eeuw broedden verspreid over enkele grote kolonies maximaal enkele duizenden paren van de Aalscholver in Nederland. In de jaren zestig bereikte de Nederlandse populatie met slechts 800 paar in nog slechts twee kolonies een absoluut dieptepunt. Deze afname wordt vooral toegeschreven aan vervolging, verlies van broedhabitat en de toenemende waterverontreiniging. Na 1970 groeide de Nederlandse populatie zeer snel tot ruim 20 000 in 1993, maar recentelijk lijkt weer sprake van een afname. In 1995 broedden er 16 000 paren in Nederland (SOVON-Nieuws 9(1)), in 1996 echter weer c. 18 200 (SOVON-Nieuws 10(1)).

Vanaf het eind van de jaren zeventig werd het Deltagebied door Aalscholvers ge(re-)koloniseerd. In de Dordtse Biesbosch is sinds 1978 een kleine kolonie aanwezig (Rooth 1985), in 1996 broedden hier 270 paar. In het Brede Water op Voorne vestigde zich in 1984 een kolonie (Bakker & Lok 1985), die sinds 1992 c. 1300-1400 paar omvat. De kolonie op de Ventjagersplaten bestaat sinds 1990; in 1996 kwamen hier 96 paren tot broeden. Door het afsterven van de nestbomen wordt het aantal geschikte nestplaatsen hier steeds kleiner en bevindt een deel van de nesten zich op de grond (meded. T. Boudewijn & S. Dirksen). In het Zeeuwse deel van de Delta keerde de Aalscholver, na een lange periode van afwezigheid, in 1987 terug. Tot op heden gaat het hier om één kolonie, die gesitueerd is op de Middelpaten in het Veerse Meer. In 1996 broedden hier 323 paar. Vanaf 1989 werden hier jaarlijks nestinhouden bepaald (bijlage 3).

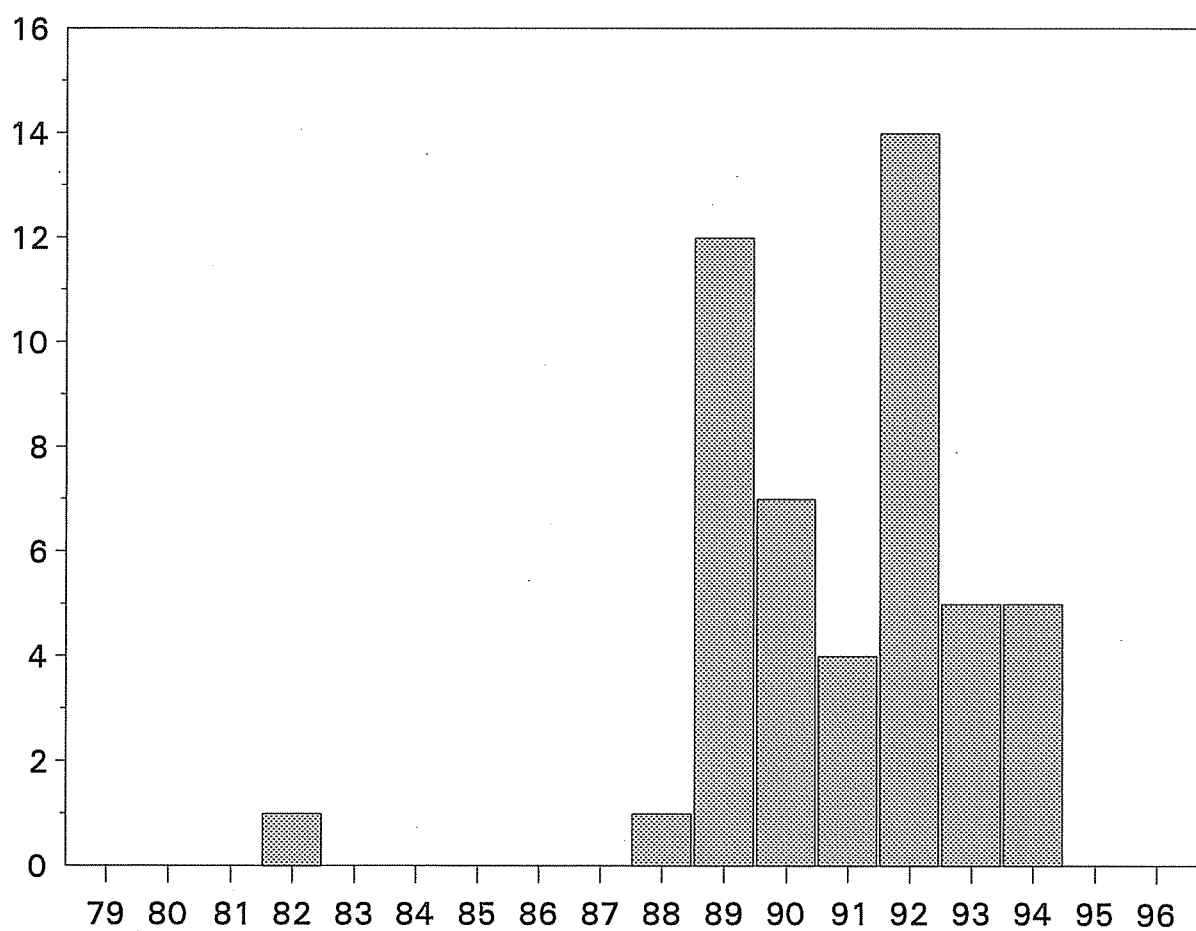
Het aantal broedende Aalscholvers in het Deltagebied is in de periode 1984-92 jaarlijks gestegen, maar lijkt sindsdien te stabiliseren op c. 2100 paar. In 1996 waren de aantallen in vrijwel alle kolonies (behalve de Middelpaten) iets lager dan in 1995.

Hoewel de meeste kolonies zijn gesitueerd in 'zoete' gebieden, foerageert een aanzienlijk deel van de Aalscholvers in het Deltagebied op zout water. Zo foerageren de broedvogels van het Brede Water hoofdzakelijk in het Grevelingenmeer en de Voordelta (Lok & Bakker 1988). Ook de kolonie op de Middelpaten in het Veerse Meer is een uitgesproken 'zoute kolonie'. In Nederland zijn slechts enkele 'zoute' aalscholverkolonies bekend (Hoogendoorn 1995).

Tabel 3. Aantal broedparen van de Aalscholver in het Deltagebied in 1979-96 (per kolonie)

Gebied	1979-82 min-max	1983-86 min-max	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996
Brede Water	0	0-550	900	1000	950	1200	1225	1304	1245	1395	1404	1346
Dordtsche Biesbosch	32-69	60-214	198	125	155	160	180	268	269	311	325	270
Brabantse Biesbosch	0-2	0	-	-	-	-	-	12	9	22	17	13
Ventjagersplaten	0	0	-	-	-	4	35	82	135	99	117	96
Willemstad, Tonnekreek	0	0-2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Middelpaten, Veerse Meer	0	0	7	47	120	109	185	330	250	337	296	323
Totaal	34-69	75-764	1105	1172	1225	1473	1625	1996	1908	2164	2159	2048

Figuur 3. Broedende Steltkluten in het Deltagebied: broedparen in 1979-96

3.4 Steltkluut - *Himantopus himantopus*

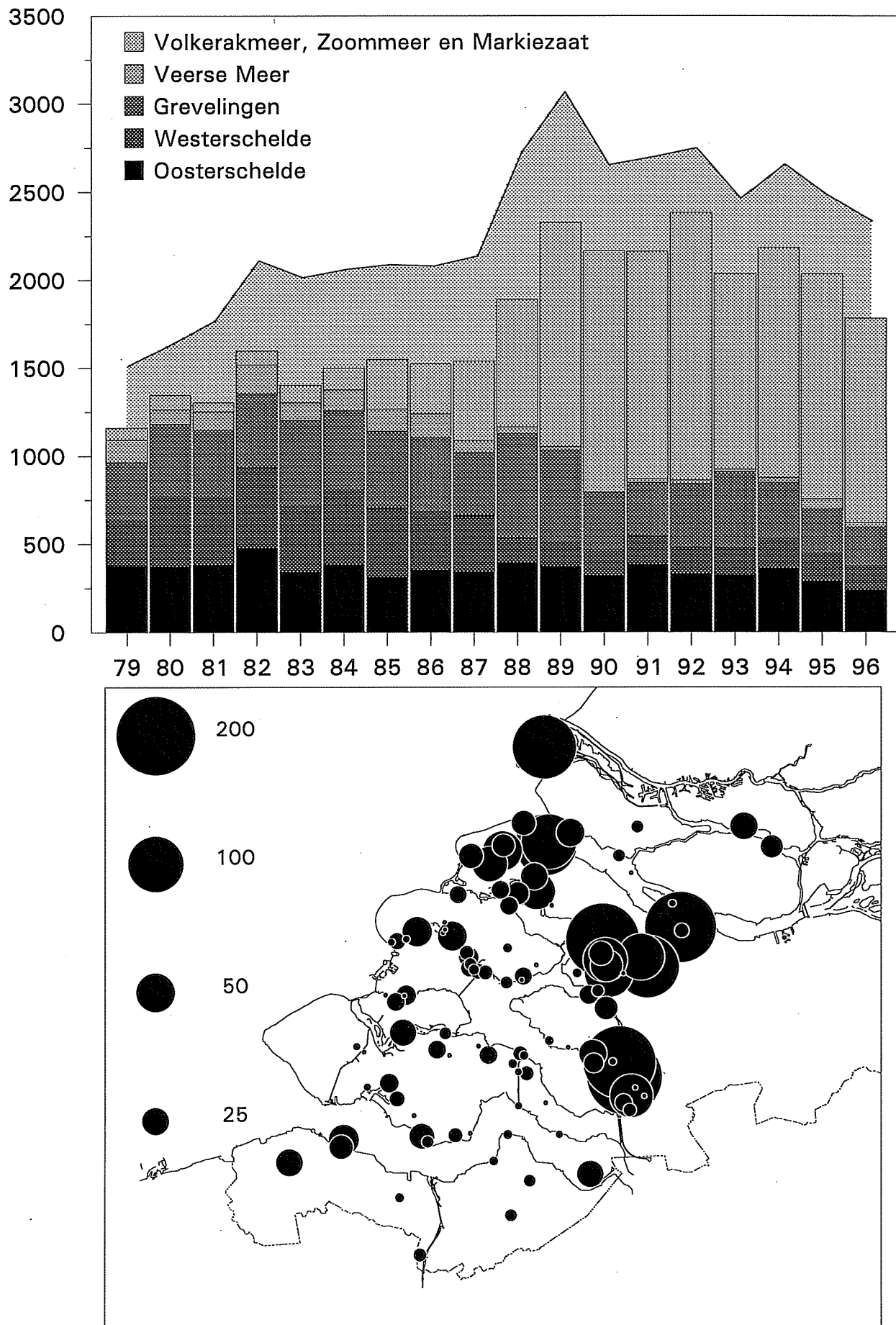
In Europa broeden Steltkluten vooral in landen rond de Middellandse Zee en de Zwarte Zee. In jaren met uitzonderlijke droogte in de Zuid-Europese broedgebieden verplaatsen zich soms aanzienlijke aantallen Steltkluten naar noordelijker delen van Europa. Gedurende zulke invasies zijn de meeste broedpogingen in Noordwest-Europa geconstateerd in België en Nederland (Glutz von Blotzheim *et al.* 1977, Cramp & Simmons 1983).

Na een kleine invasie in Nederland in 1989 heeft de soort tot 1995 jaarlijks in het Deltagebied gebroed (Meininger & Schekkerman 1990, Meininger 1993). Het maximum in het Deltagebied werd vastgesteld in 1992, toen 14 paar tot broeden kwamen. Sinds 1995 werden geen zekere broedgevallen meer vastgesteld. In 1995 werden er in het Rammegors nog wel diverse paren waargenomen, die zelfs tot copulaties kwamen. Mogelijk werden eventuele broedpogingen verstoord door de grote kudde paarden in het gebied. In 1996 werd alleen nog tussen 4 en 12 mei een vrouwtje Steltkluut waargenomen in het Rammegors.

Tabel 4. Aantal broedparen van de Steltkluut in het Deltagebied in 1979-96 (per gebied)

Gebied	1979-82 min-max	1983-86 min-max	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996
Hellegatsplaten	0	0	-	-	-	-	-	-	-	3	-	-
Dintelse Gorzen	0	0	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-
Slikken van de Heen West	0	0	-	-	5	-	-	-	-	-	-	-
Slikken van Flakkee	0-1	0	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
St Philipsland, Rammegors	0	0	-	-	1	-	-	-	5	1	-	-
Nw-Vossemeer, Zanddepot	0	0	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-
Prinsesseplaat	0	0	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-
Molenplaat Zoommeer	0	0	-	-	1	6	4	12	-	-	-	-
Markiezaat, Kraaijenbergsch.	0	0	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-
Markiezaat, Hogerwaardsch.	0	0	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-
Sas van Gent, CPC	0	0	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-
Totaal	0-1	0	0	1	10	7	4	14	5	5	0	0

Figuur 4 . Broedende Kluten in het Deltagebied: broedparen in 1979-96 en verspreiding in 1996

3.5 Kluut - *Recurvirostra avosetta*

Het aantal broedparen in Noordwest-Europa wordt tegenwoordig geschat op c. 20 000 paar waarvan 7500 in Nederland (van Dijk *et al.* 1996).

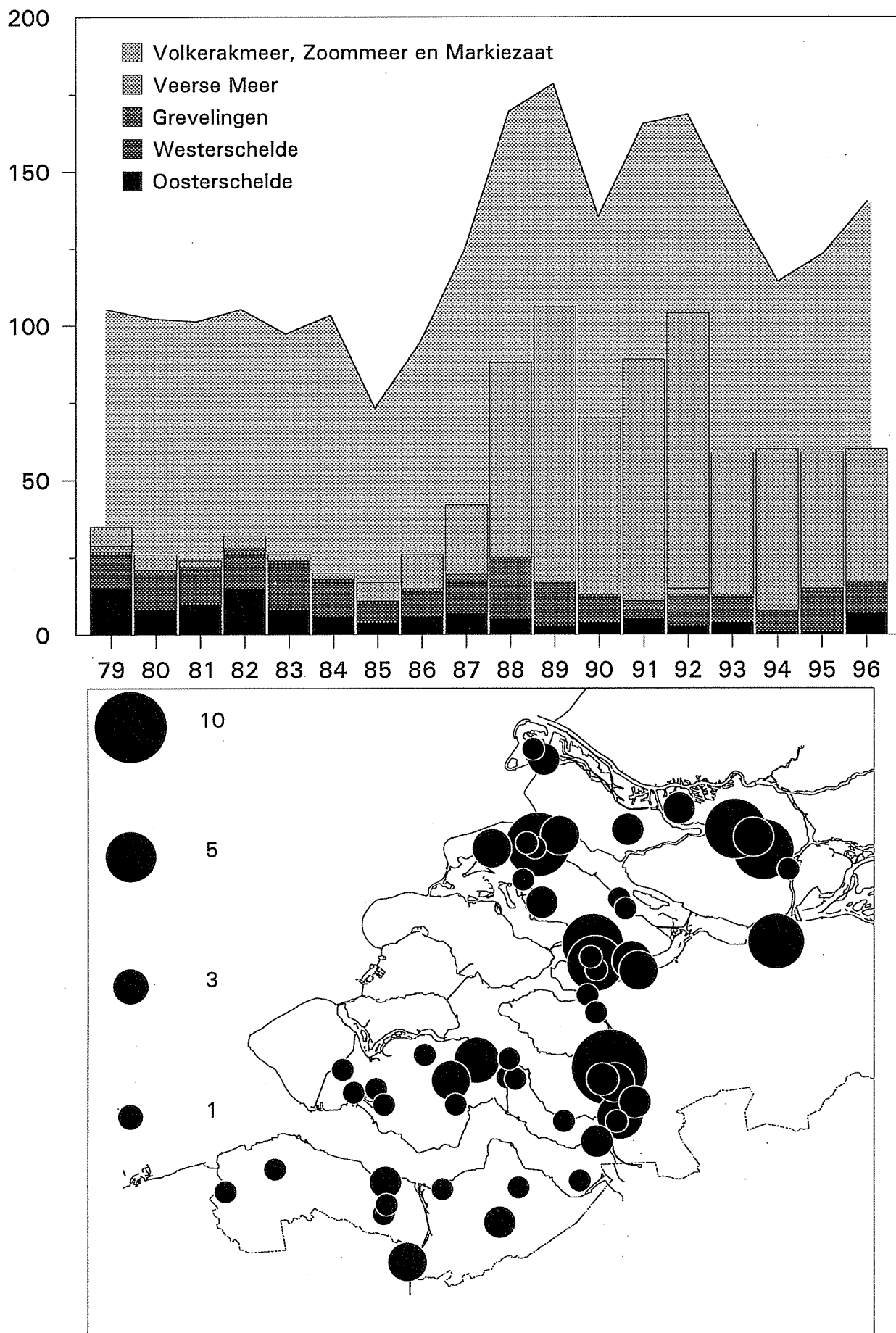
Gedurende de jaren 1982-87 broedden in het Deltagebied c. 2100 paar, maar vanaf 1988 hebben jaarlijks meestal 2500-2700 paar Kluten gebroed. De toename na 1987 werd vooral veroorzaakt door kolonisatie van de drooggevalen gronden in het Volkerakmeer en het Zoommeer/Markiezaat. In deze gebieden hebben zich tot nu toe flinke aantallen kunnen handhaven, vooral dankzij het achtereenvolgend aanleggen van nieuwe eilanden. Dergelijke eilanden verliezen al na enkele jaren hun functie als broedplaats voor kustbroedvogels, zodat in de nabije toekomst met een verdere afname gebieden rekening moet worden gehouden.

In 1995 en 1996 nam het aantal broedende Kluten af, vooral rondom de Oosterschelde, in het Grevelingenmeer en in minder mate ook in het Volkerakmeer. De aanleg van eilanden nabij Oude Tonge compenseerde het verlies van andere broedplaatsen in het Volkerakmeer maar ten dele. De afname rondom de Oosterschelde en in het Grevelingenmeer kan echter niet worden gekoppeld aan een verandering van habitat in deze gebieden. Waardoor de aantallen hier teruglopen is vooralsnog niet duidelijk. In het Haringvliet werd door het aanleggen van diverse eilanden voor de Scheelhoek en het Quackgors het hoogste aantal sinds 1979 (252) geteld. Het broedsucces van Kluten in het Deltagebied was in 1996 slecht (bijlage 2).

Tabel 5. Aantal broedparen van de Kluut in het Deltagebied in 1979-96 (per regio)

Gebied	1979-82 min-max	1983-86 min-max	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996
Voordelta	69-142	143-183	265	370	339	257	249	140	184	229	141	150
Rozenburg	0	2-10	6	5	12	4	1	2	-	1	3	-
IJsselmonde	0	20-22	31	13	1	11	-	-	9	-	11	24
Voorne-Putten	0-19	0-8	8	6	-	3	15	11	8	6	10	5
Hoeksche Waard	0-13	2-10	13	2	5	6	13	11	8	12	16	17
Biesbosch	2-8	3-11	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-
Haringvliet	38-96	76-120	91	166	82	48	49	30	57	67	117	252
Goeree-Overflakkee	1-13	6-16	6	10	11	5	11	8	6	10	8	18
Volkerakmeer	11-70	20-77	65	253	701	838	816	1039	775	837	859	724
Grevelingenmeer	329-420	417-483	357	590	521	334	299	359	430	312	249	217
Schouwen-Duiveland	11-29	14-33	22	16	15	23	20	26	17	51	33	13
Oosterschelde	373-478	313-382	344	392	368	320	380	330	325	363	289	241
Noord-Beveland	0-4	1-16	-	-	1	2	-	-	-	-	-	-
Veerse Meer	82-165	103-136	70	39	21	5	24	21	15	32	57	28
Walcheren	5-9	1-9	3	8	7	5	2	6	1	4	5	3
Zuid-Beveland	31-69	73-96	61	70	71	61	72	38	33	31	20	26
Eendracht	0	0	-	24	90	22	38	38	12	11	21	18
Zoommeer	0-47	0-4	28	136	473	275	207	252	199	342	146	182
Markiezaat	8-35	17-264	356	338	101	259	269	231	137	129	278	256
West-Brabant	22-103	32-70	36	50	24	21	24	18	41	10	8	1
Westerschelde	259-455	336-428	317	143	142	135	167	151	154	169	159	135
West-Zeeuwsch Vl.	0-43	15-59	29	34	23	18	22	16	18	17	31	24
Oost-Zeeuwsch Vl.	37-68	32-100	49	72	78	21	39	41	54	44	38	24
Totaal	1534-2131	2035-2108	2157	2738	3086	2673	2717	2768	2483	2677	2499	2358

Figuur 5. Broedende Kleine Plevieren in het Deltagebied: broedparen in 1979-96 en verspreiding in 1996

3.6 Kleine Plevier - *Charadrius dubius*

De Kleine Plevier broedt in vrijwel geheel Europa in allerlei gebieden met zoet water en een spaarzame begroeiing. In de jaren 1989-91 werd het aantal broedparen in Nederland geschat op 650-1000 (Osieck & Hustings 1994). Er lijkt sindsdien weinig verandering te zijn gekomen in deze situatie.

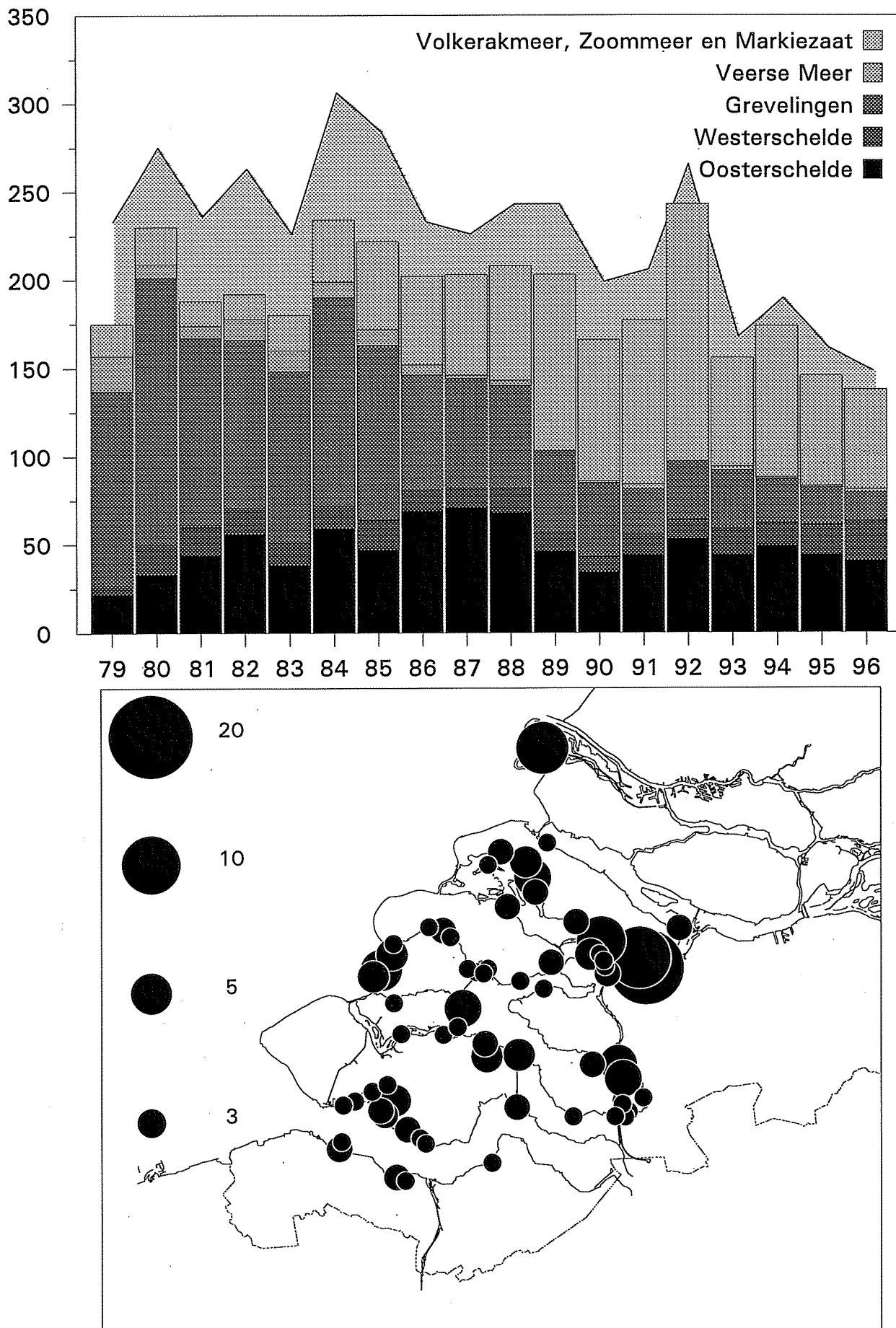
In het Deltagebied schommelde het aantal broedparen in de periode 1979-86 rond de 100. In de jaren 1987-92 broedden er jaarlijks meer dan 150 paar. Na 1992 nam het aantal broedparen, met name in de 'nieuwe' zoete wateren, weer af. De laatste jaren komen 130-140 paar tot broeden. De afhankelijkheid van nieuwe terreinen blijkt duidelijk uit het feit dat vooral in het eerste jaar na aanleg eilanden in zoete wateren van aanzienlijk belang zijn voor Kleine Plevieren. In 1996 nam het aantal in het Haringvliet toe van 5-6 in de voorgaande jaren tot 13 ten gevolge van de aanleg van eilanden voor de Scheelhoek en het Quackgors. In de Biesbosch kwamen 7-8 paar tot broeden langs het spaarbekken van de Gijster.

De belangrijkste broedgebieden liggen in het Volkerakmeer, het Zoommeer, in Oost-Zeeuwsch-Vlaanderen, de Hoeksche Waard en langs de Westerschelde. In deze gebieden komt meer dan de helft van de totale Deltapopulatie tot broeden. De aantallen Kleine Plevieren die voor West-Brabant genoemd worden hebben alleen betrekking op paren, die binnen het zeeklei-gebied broeden.

Tabel 6. Aantal broedparen van de Kleine Plevier in het Deltagebied in 1979-96 (per regio)

Gebied	1979-82 min-max	1983-86 min-max	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996
Voordelta	11-17	0-3	2	3	2	2	3	2	3	4	3	3
Rozenburg	0	3-5	2	-	-	-	-	-	1	1	-	-
IJsselmonde	0-5	10	12	6	2	7	5	5	4	3	5	9
Voorne-Putten	5-8	4-7	5	5	-	5	3	2	2	2	2	2
Hoeksche Waard	2-7	0	8	1	8	8	9	12	10	8	11	11
Biesbosch	5-14	3-6	3	3	-	-	-	-	-	-	-	9
Haringvliet	4-9	1-9	3	2	4	4	8	5	5	2	6	13
Hollandsch Diep	0-5	0-4	2	2	2	2	1	-	-	-	2	-
Goeree-Overflakkee	0-2	0	2	-	-	-	2	2	2	2	3	7
Volkerakmeer	0-3	0	2	29	63	36	45	61	27	27	29	21
Grevelingenmeer	1-2	0-1	3	9	2	1	3	6	1	-	1	1
Tholen	0	0	-	2	1	-	-	-	-	-	-	-
Oosterschelde	8-15	4-8	7	5	3	4	5	3	4	1	1	7
Veerse Meer	0-2	0	-	-	-	-	-	2	-	-	-	-
Walcheren	0	0	1	-	1	-	1	1	2	2	1	1
Zuid-Beveland	3-8	5-10	1	1	1	1	4	3	2	2	3	8
Eendracht	0	0	1	2	2	-	4	2	2	-	-	1
Zoommeer	0-4	0	3	8	12	8	18	17	14	16	12	13
Markiezaat	0-3	2-11	17	26	14	13	15	11	5	9	3	9
West-Brabant ('zeeklei')	5-20	5-8	10	14	10	8	7	5	21	9	8	6
Westerschelde	1-1	7-15	10	11	12	8	3	4	8	7	13	9
West-Zeeuwsch VI.	4-6	4-5	7	8	10	10	8	6	7	3	3	2
Oost-Zeeuwsch VI.	9-13	11-31	23	32	29	18	21	19	20	16	17	13
Totaal	101-105	73-103	124	169	178	135	165	168	140	114	123	145

Figuur 6. Broedende Bontbekplevieren in het Deltagebied: broedparen in 1979-96 en verspreiding in 1996

3.7 Bontbekplevier - *Charadrius hiaticula*

Nederland ligt aan de zuidgrens van het broedareaal van de Bontbekplevier (Cramp & Simmons 1983). De internationale betekenis van de Nederlandse broedpopulatie (380-390 paar in 1994; van Dijk *et al.* 1996) is gering.

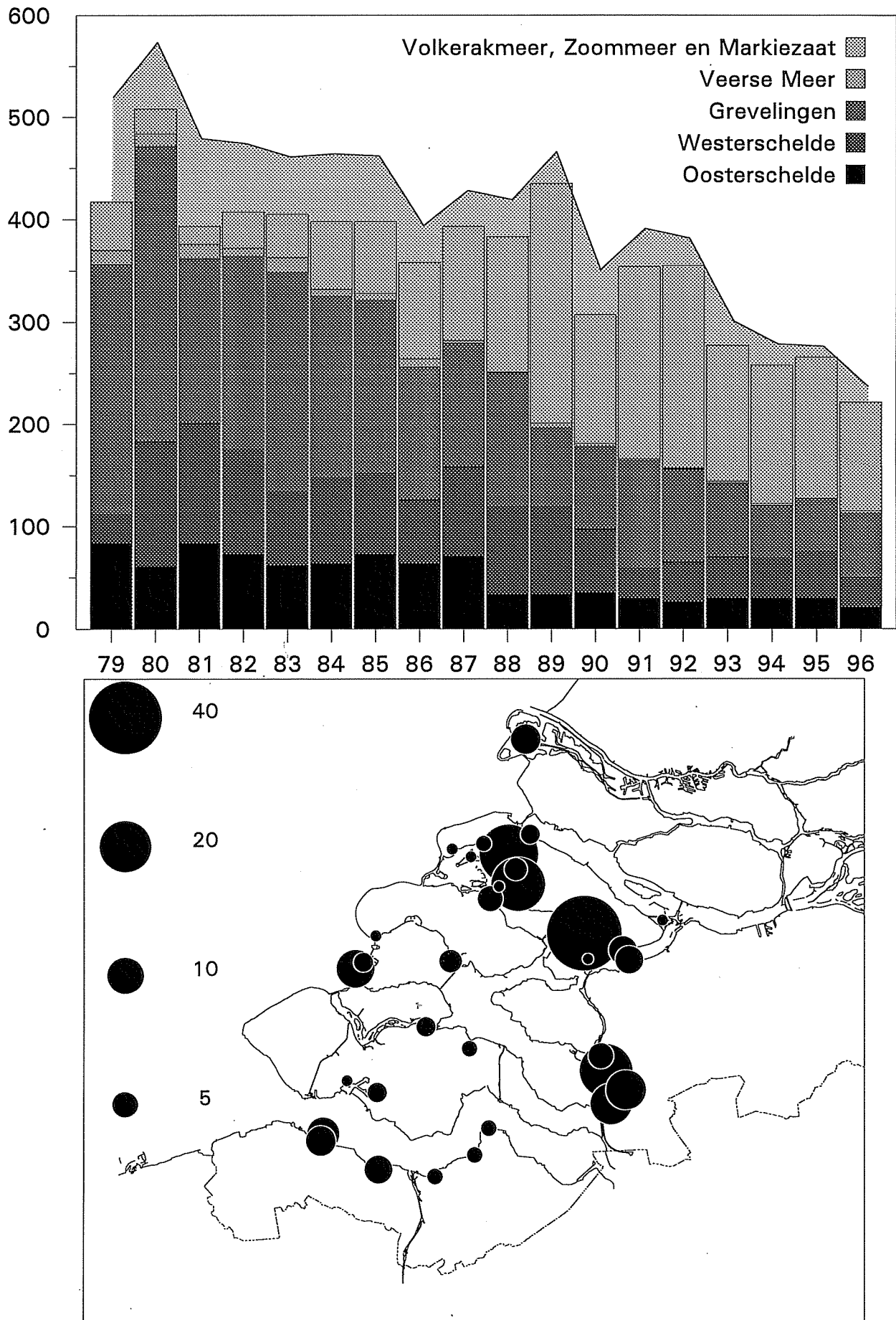
Ongeveer de helft van alle Nederlandse Bontbekplevieren komt jaarlijks tot broeden in het Deltagebied. Tot 1992 schommelde het aantal broedparen rond de 250, maar daarna is de soort sterk in aantal afgenomen. In 1996 kwamen nog maar 149 paar in het Deltagebied tot broeden, een nieuw dieptepunt sinds 1979. De afname, die sinds het midden van de jaren tachtig zichtbaar is, lijkt onverminderd door te gaan.

Lange tijd was het Grevelingenmeer met 100-150 paar het belangrijkste broedgebied voor Bontbekplevieren in de Delta. Sinds 1986 is het aantal in dit gebied vrijwel jaarlijks afgenomen en in 1996 waren nog slechts 16 paar aanwezig. Ook in de Voordelta, het Volkerakmeer, het Markiezaat en het Zoommeer zijn de aantallen sinds 1992 sterk gedaald. In de Oosterschelde en Westerschelde bleven de aantallen daarentegen betrekkelijk stabiel. Belangrijke broedgebieden zijn de eilanden bij de Dintelse Gorzen (16 paar), de Krammerse Slikken (11), de Oosterscheldekering (11) en de Maasvlakte (8).

Tabel 7. Aantal broedparen van de Bontbekplevier in het Deltagebied in 1979-96 (per regio)

Gebied	1979-82 min-max	1983-86 min-max	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996
Voordelta	32-56	13-34	8	17	21	14	20	13	5	10	10	8
Rozenburg	0	0-5	1	1	-	1	1	1	-	-	-	-
IJsselmonde	0	0	-	-	-	-	-	1	1	1	-	-
Voorne-Putten	0-5	0-2	2	2	-	2	1	1	-	1	-	-
Haringvliet	4-12	1-12	2	3	5	4	1	1	1	-	-	1
Goeree-Overflakkee	0	0	-	-	-	-	-	3	-	-	-	-
Volkerakmeer	9-18	7-23	23	38	71	54	64	110	48	72	45	44
Grevelingenmeer	95-151	65-118	62	58	45	42	25	33	33	25	21	16
Schouwen-Duiveland	1-5	0-3	7	5	4	5	3	1	1	2	3	-
Oosterschelde	22-56	38-69	71	68	46	34	44	53	44	49	44	40
Veerse Meer	7-20	6-12	2	3	1	1	3	-	2	1	1	2
Walcheren	0	0	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-
Zuid-Beveland	0-1	3-7	1	1	-	-	-	-	-	1	-	1
Eendracht	0	0-12	1	3	7	3	1	1	-	-	-	-
Zoommeer	0	2-5	12	13	19	12	18	25	9	10	5	6
Markiezaat	3-9	5-29	22	14	10	14	11	11	5	4	13	7
West-Brabant	0-4	0-22	-	-	-	-	1	-	2	-	-	-
Westerschelde	5-17	12-17	11	14	11	9	12	11	15	13	17	23
West-Zeeuwsch VI.	0	0	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-
Oost-Zeeuwsch VI.	0	0-2	1	3	3	3	1	1	2	1	2	1
Totaal	233-275	226-306	226	243	243	199	206	266	168	190	162	149

Figuur 7. Broedende Strandplevieren in het Deltagebied: broedparen in 1979-96 en verspreiding in 1996

3.8 Strandplevier - *Charadrius alexandrinus*

De Strandplevier is met c. 1000 paren de zeldzaamste van de in Noordwest-Europa broedende plevieren. Ze broeden op een beperkt aantal plaatsen en nemen overal in aantal af of zijn verdwenen. Ook in Nederland broeden steeds minder Strandplevieren. De Nederlandse populatie werd in 1995 geschat op 350 paar, waarvan 80% in het Deltagebied (Meiningen & Arts 1997).

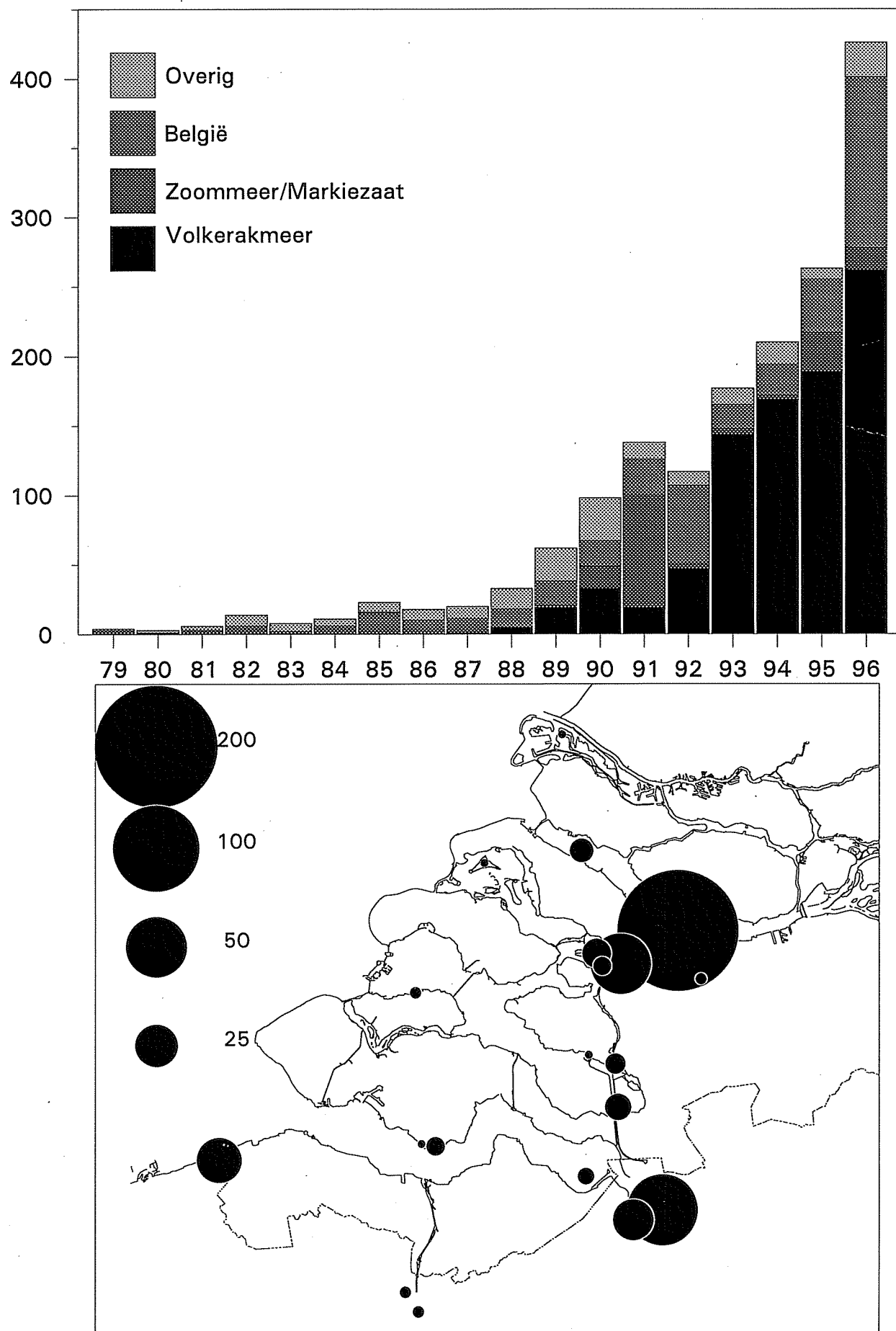
Het Deltagebied is een belangrijk gebied voor de Noordwest-Europese populatie: begin jaren tachtig broedden er nog ruim 500 paar, waarvan de helft in het Grevelingenmeer. Sinds 1980 vertoont het aantal broedende Strandplevieren in het Deltagebied een sterke afname. Gedurende de afwerking van de Oosterscheldewerken profiteerde deze soort tijdelijk van de nieuw ontstane gebieden, maar na 1990 nam het aantal opnieuw af. De 234 paren in 1996 betekende een nieuw dieptepunt in de reeks sinds 1979. Het belangrijkste broedgebied is het Grevelingenmeer, gevolgd door Volkerakmeer en Markiezaat. De afname in 1996 komt voornamelijk op conto van het Volkerakmeer (-29), Westerschelde (-17) en Oosterschelde (-8). In het Grevelingenmeer werden 10 paar meer vastgesteld dan in 1995.

Opvallend is de toename van het aantal Strandplevieren in Zeebrugge (België) tot 119 paar in 1995; in 1996 zaten hier nog slechts 42 paar. In de nieuwe havengebieden bij Doel kwamen in 1996 c. 26 paar tot broeden. Ringgegevens tonen aan dat het voor een deel vogels betreft die eerder in het Nederlandse Deltagebied hebben gebroed of daar zijn geboren. De gecombineerde populatie van het Deltagebied en België telde in 1996 c. 300 paren, hetgeen ruim honderd paar minder is dan in 1995! In de nabije toekomst zal de soort door successie in de zoete wateren volledig zijn aangewezen op broedgebieden in de zoute wateren. Het zijn juist deze zoute wateren waar de soort al sinds het begin van de jaren tachtig sterk afneemt. Een uitzondering is het Markiezaat/Zoommeer waar de aantallen sinds 1987 schommelen rond 50 paar.

Tabel 8. Aantal broedparen van de Strandplevier in het Deltagebied in 1979-96 (per regio)

Gebied	1979-82 min-max	1983-86 min-max	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996
Voordelta	43-69	21-40	9	17	13	25	23	15	14	15	5	7
Haringvliet	1-8	2-5	17	9	2	3	-	-	2	-	-	3
Goeree-Overflakkee	0	0-1	-	-	1	-	-	3	-	-	-	-
Volkerakmeer	16-30	15-37	43	77	184	104	132	146	86	80	85	56
Grevelingenmeer	161-288	130-214	121	131	77	81	105	91	72	51	52	62
Schouwen-Duiveland	2-7	1-5	2	2	4	3	3	2	-	2	-	-
Oosterschelde	61-84	62-73	70	34	34	35	29	26	30	29	29	21
Veerse Meer	8-14	7-15	3	1	5	3	2	1	2	2	-	3
Zuid-Beveland	0-3	2-8	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Eendracht	0	0	-	2	4	4	-	-	-	-	-	-
Zoommeer	0-5	5-10	20	28	26	11	18	10	3	10	5	5
Markiezaat	1-22	10-47	48	27	24	11	38	42	44	46	49	46
Westerschelde	28-122	62-85	88	85	85	62	30	39	40	40	46	29
West-Zeeuwsch Vl.	0-3	3-4	2	1	2	2	2	-	-	-	-	-
Oost-Zeeuwsch Vl.	0-1	0-2	-	1	1	3	5	3	4	-	2	3
Totaal	470-569	390-460	424	415	462	347	387	378	297	275	273	235

Figuur 8. Broedende Zwartkopmeeuwen in het Deltagebied: broedparen in 1979-96 en verspreiding in 1996

3.9 Zwartkopmeeuw - *Larus melanocephalus*

Het belangrijkste broedgebied van deze soort is gelegen langs de Zwarte Zee, waar de aantallen na een toename tot 335 000 paar in 1983 weer zijn afgenomen tot 20 000 paar in 1993 (Chernichko 1993, Bekhuis *et al.* 1997). Daarnaast hebben zich de afgelopen jaren kleinere kolonies gevestigd op diverse plaatsen in Europa (o.a. Duitsland, België, Hongarije, Frankrijk, Nederland). De Nederlandse populatie werd in 1994 geschat op 206 paar (van Dijk *et al.* 1996), waarvan het overgrote deel (188 paar) in het Deltagebied.

In het Deltagebied werden Zwartkopmeeuwen in de gehele onderzoeksperiode (1979-96) vastgesteld als broedvogel. In de eerste jaren betrof het slechts enkele paren, maar vanaf 1988 vond een snelle toename plaats en in 1996 werden 308 paren geteld. De snelle toename van deze soort in recente jaren is vrijwel zeker te wijten aan opmerkelijk goede broedresultaten van deze soort. In gebieden waar Kokmeeuwen soms maar weinig jongen produceren, vliegen wel veel jonge Zwartkopmeeuwen uit. Een groot deel van deze vogels komt waarschijnlijk na twee of drie jaar terug om te broeden.

Binnen het Deltagebied komen de grootste aantallen tot broeden in het Volkerakmeer, waar de kolonies vrijwel jaarlijks van plaats wisselen. In 1996 kwam het merendeel van de Zwartkopmeeuwen tot broeden op de eilanden bij de Hellegatsplaten (195), de Noordplaat (50) en de eilanden nabij de Philipsdam en de Slikken van de Heen (12). Deze vogels foerageren vooral in West-Brabant, waar ze vaak te zien zijn op bemeste graslanden en pas geploegde akkers (Meininger *et al.* 1991). In het Zoommeer bevonden zich in 1996 twee kleine kolonies, namelijk op de Prinsesseplaat en op de eilandjes in de natuurbouwplassen bij de Kreekraksluizen.

Ook in België weet de soort zich al sinds 1979 te handhaven en nam het aantal broedparen verder toe tot minstens 123 paar in 1996. De grootste kolonies lagen in het havengebied van Antwerpen en in het Zwin.

Tabel 9. Aantal broedparen van de Zwartkopmeeuw in het Deltagebied en België in 1979-96

Gebied	1979-82 min-max	1983-86 min-max	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996
Dintelhaven	0	0	-	-	-	-	-	3	2	1	1	1
Maasvlakte, Vogelvallei	0	0	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-
Slijkplaat	0	0	-	-	-	1	2	2	1	3	1	8
Industrieterrein Moerdijk	1-2	1-2	3	1	14	20	-	-	-	1	-	-
Stampersgat, Suikerfabriek	0	0	-	1	-	2	3	1	-	2	-	2
Hellegatsplein	0-1	0	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-
Hellegatsplaten	0	0	-	-	-	-	4	-	-	-	-	-
Hellegatsplaten, eilanden	0	0	-	-	-	-	-	1	1	24	75	195
Hellegatsplaten, strekdam	0	0	-	-	7	3	-	-	-	-	-	-
Volkerakmeer, Noordplaat	0	0	-	-	-	-	-	1	110	110	35	50
Sl. vd Heen West	0	0	-	4	12	30	15	45	3	-	-	-
Sl. vd Heen West, eilanden	0	0	-	-	-	-	-	-	-	-	-	5
Krammersche Sl., Archipel	0	0	-	-	-	-	-	-	29	35	76	-
Philipsdam, eilanden	0	0	-	-	-	-	-	-	-	-	3	-
Plaat van de Vliet, eilanden	0	0	-	-	-	-	-	-	-	-	-	12
Grevelingen, Hompelvoet	0-1	0-1	1	1	1	-	1	1	4	3	1	1
Grevelingen, Markenje	0	0	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-
Slikken van Flakkee Zuid	0	0	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-
Inlaag 's-Gravenhoek	0	0	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2
Veerse Meer, Soelekerkepl.	0	0-1	-	1	1	2	-	-	-	-	-	-
Veerse Meer, Middelpalten	0	0-1	3	3	-	-	-	-	-	-	-	-
Zoommeer, Boereplaat	0	0	-	-	2	2	21	-	-	1	10	-
Tholen, Speelmansplaten	0	0	-	-	-	-	-	-	2	-	-	-
Schakerloopolder	0	0	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
St Maartensdijk, Pluimpot	0	0	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-
Zoommeer, Prinsesseplaat	0	0	-	-	-	-	-	1	-	-	-	6
Molenplaat Markiezaat	0	0	-	-	-	-	-	3	-	-	-	-
Markiezaat, Spuitkop	0	0	-	-	-	8	60	-	-	-	-	-
Markiezaat, Hogerwaard	0	0	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-
Kreekraksluis, Voorhaven O	0	0	-	-	-	6	-	-	-	-	-	-
Kreekrak NW, natuurbouw	0	0	-	-	-	-	-	-	3	1	-	-
Kreekrak NO, natuurbouw	0	0	-	-	-	-	-	-	-	1	18	10
Inlaag Ellewoutsdijk	0	0	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
DOW Nw Neuzenpolder II	0	0	-	1	3	1	1	-	-	-	-	-
Biervliet, Paulinaschor	0	0-1	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-
Ellewoutsdijk, Zuidgors	0	0-1	-	-	-	-	2	-	3	2	1	5
Cadzand, Het Zwin (Ned)	0-2	0-3	2	3	3	3	-	-	1	-	-	-
Saeftinge	0-2	0-1	-	1	-	1	3	3	1	3	3	4
Totaal Delta	5-22	14-30	10	20	45	80	112	61	160	188	225	303
Zeebrugge, Havencomplex	0	0	-	-	1	2	1	3	7	11	14	-
Knokke, Zwin (Belg. deel)	1-8	5-8	8	13	8	5	4	8	3	7	7	28
St Kruis-Winkel, Sidmar	0	0	-	-	1	-	-	-	-	-	5	2
Zelzate, Calemansputte	0	0	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2
Moerbeke-Waas	0	0	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-
Oorderen	0	0	-	-	-	7	-	-	-	-	-	-
Kallo, Dredging Internat.	0	0	-	-	-	-	-	-	-	-	-	23
Kallo-Doel	0	0	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-
Zandvliet, BASF	0	0	-	-	-	3	10	-	-	-	2	-
Antwerpen, Hoge Maey	0	0	-	-	5	-	11	45	7	4	10	68
Kalmhout, Stappersven	0	0	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Totaal België	1-6	2-16	10	13	17	18	26	56	17	22	38	123
Totaal Delta + België	3-14	8-23	20	33	62	98	138	117	177	210	263	426

3.10 Dwergmeeuw - *Larus minutus*

Tot 1990 kwamen Dwergmeeuwen vrijwel jaarlijks tot broeden in Noord-Nederland, maar de laatste jaren gebeurt dit nog slechts onregelmatig (van Dijk *et al.*, 1996). Het eerste zekere broedgeval van de Dwergmeeuw in het Deltagebied werd vastgesteld in 1992, toen een nest met twee eieren werd gevonden op de Noordplaat in het Volkerakmeer (Meininger 1992). In 1993 werden twee nesten met eieren gevonden op de Archipel van de Krammersche Slikken. De broedgevallen in 1992 en 1993 waren niet succesvol. In 1994 was sprake van een succesvol broedgeval op de Hellegatsplaten (Meininger 1995). In 1995 en 1996 keerden de vogels hier niet terug en moest het Deltagebied het zonder broedende Dwergmeeuwen stellen.

3.11 Grote Mantelmeeuw - *Larus marinus*

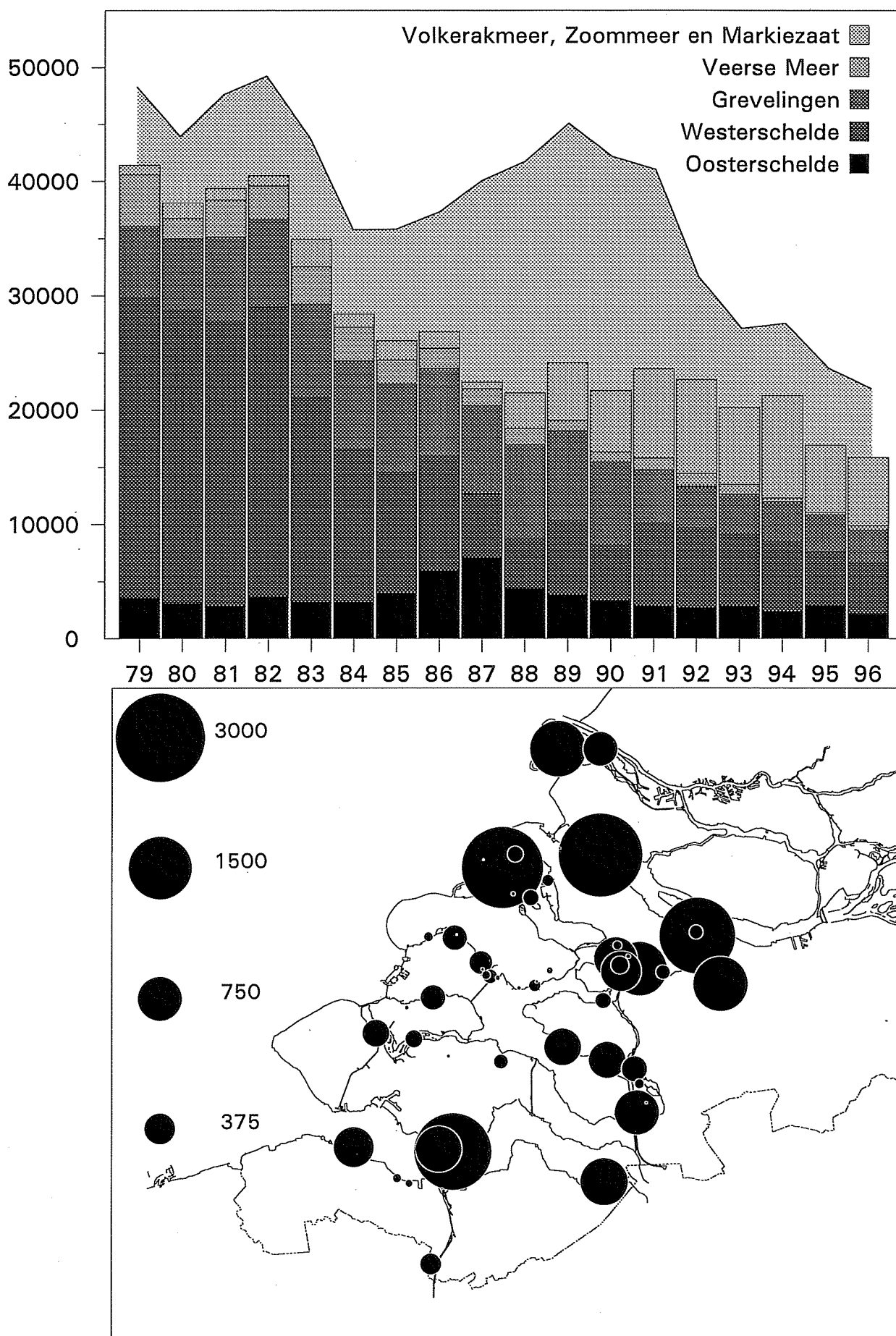
De dichtstbijzijnde traditionele broedgebieden van de Grote Mantelmeeuw zijn gelegen in Normandië en Bretagne (Frankrijk), Zuidoost-Engeland, Schotland en Denemarken (Cramp & Simmons 1983). Sinds enkele jaren broedt een klein aantal paren in de Duitse Waddenzee (Dierschke *et al.* 1987; Hälterlein & Steinhardt 1993).

In mei 1993 werd een nest met één ei gevonden op de oeververdediging van de Middelplaten in het Veerse Meer, maar het ei kwam niet uit (Vercrujssse & Spaans 1994). Dit betrof de eerste broedpoging van deze soort in Nederland. In 1994 werden op een drietal plaatsen in het Veerse Meer paren waargenomen. Slechts twee van deze paren kwamen werkelijk tot broeden.

Ook in 1995 werden van de soort in het Deltagebied meerdere paren vastgesteld: één paar in het Veerse Meer en drie paren in het Volkerakmeer. Het paar in het Veerse Meer en twee van de drie paren in het Volkerakmeer kwamen werkelijk tot broeden. Twee legsels waren succesvol: er werden één of meerdere jongen, die werden gevoerd, waargenomen.

In 1996 werden op diverse plaatsen in het Volkerakmeer (4), het Markiezaat (1) en het Veerse Meer (1) paren Grote Mantelmeeuwen waargenomen. Vaak vertoonden deze vogels duidelijk territoriumgedrag (alarmeren, roepen, rondcirkelen). In tegenstelling tot 1995 werd echter alleen in het Veerse Meer een nest gevonden; in juni waren in dit nest jongen aanwezig. Van de andere paren werden geen nesten gevonden.

Figuur 9. Broedende Kokmeeuwen in het Deltagebied: broedparen in 1979-96 en verspreiding in 1996

3.12 Kokmeeuw - *Larus ridibundus*

In Europa broeden ongeveer twee miljoen paar Kokmeeuwen. Het aantal broedparen in Nederland werd in 1994 geschat op 165 000 (van Dijk *et al.* 1996). Het merendeel van de kolonies bevindt zich in de noordelijke en westelijke helft van het land.

In het Deltagebied komt de Kokmeeuw als broedvogel voor langs alle grote wateren. De kolonies liggen op schorren, inlagen, drooggevalle gronden en opgespoten terreinen. Aan het eind van de jaren zeventig kwamen in het gebied nog ruim 45 000 paar tot broeden, maar daarna zijn de aantallen flink afgenomen. Deze afname vond vooral plaats in het Grevelingenmeer, het Veerse Meer en Saeftinge. In het Volkerakmeer is de soort daarentegen duidelijk toegenomen.

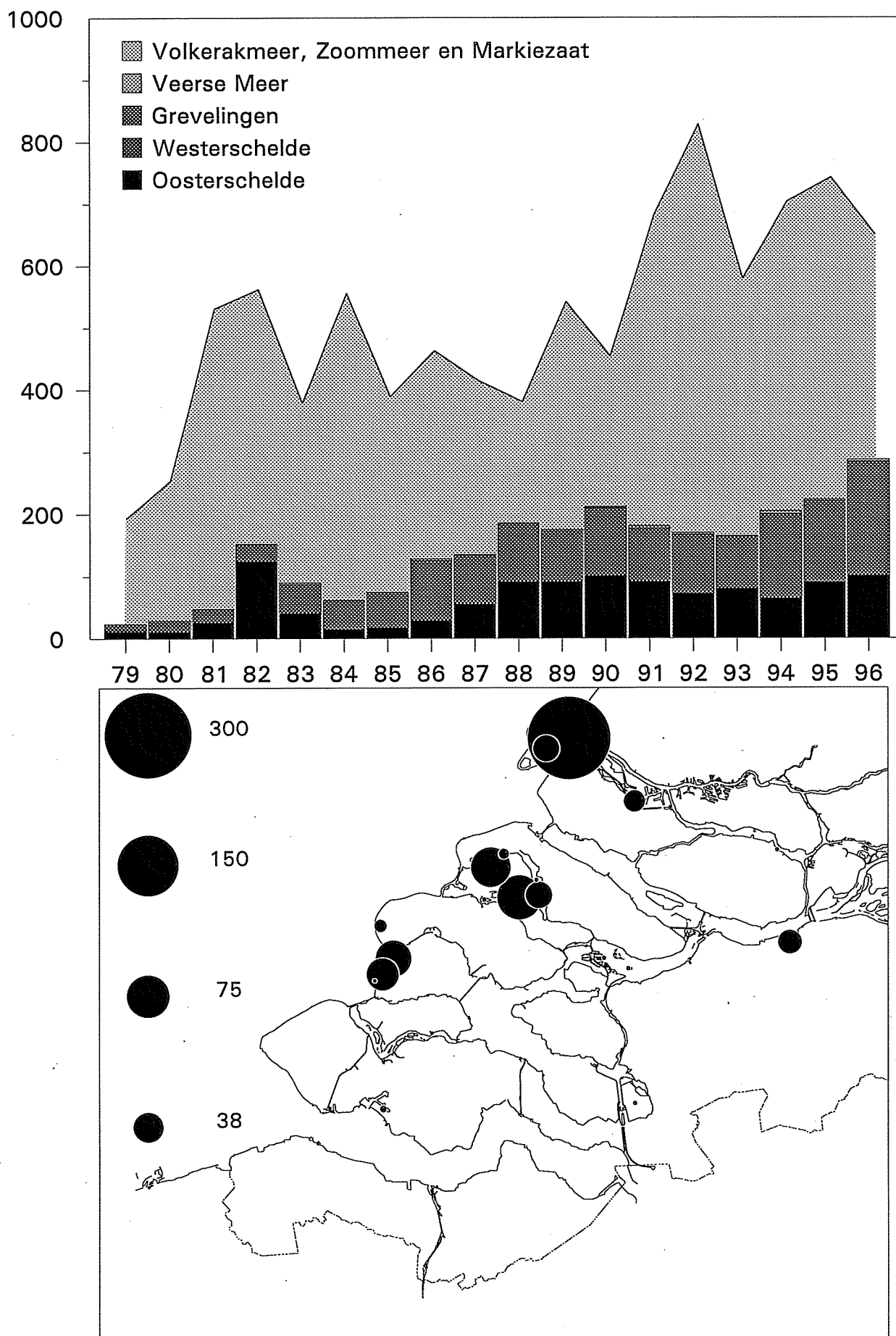
Op de drooggevalle gronden en aangelegde eilanden in het Volkerakmeer komen Kokmeeuwen vooral tot broeden op plaatsen die door successie van de vegetatie voor de meeste andere kustbroedvogels ongeschikt zijn geworden. Wanneer de soort zich in het voorjaar vestigt, is de vegetatie nog laag, maar gedurende het broedseizoen treedt vaak een explosieve groei van de vegetatie op. In kolonies met een dergelijke hoge, dichte begroeiing is het broedsucces vaak laag, hetgeen een verklaring kan zijn voor de geconstateerde populatieafname. Daarnaast hebben zich waarschijnlijk Kokmeeuwen verplaatst naar omringende gebieden (West-Brabant, België).

In 1996 kwamen opnieuw minder Kokmeeuwen in het Deltagebied tot broeden (ruim 21 000). De recente afname vond vooral plaats in het Grevelingenmeer en langs de Oosterschelde. De grootste kolonies lagen op de Slijkplaat (2625 paar), de Hompelvoet (2500), de Hellegatsplaten (2257) en het Zuidgors (2238).

Tabel 10. Aantal broedparen van de Kokmeeuw in het Deltagebied in 1979-96 (per regio).

Gebied	1979-82 min-max	1983-86 min-max	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996
Voordelta	1400-3450	3000-6846	13127	13784	13528	13315	10817	1928	1749	1858	1874	1643
Rozenburg	0	0	-	-	-	250	-	250	500	500	-	-
Voorne-Putten	0	0	7	-	3	-	-	-	-	-	-	-
Haringvliet	450-1505	411-710	1101	1389	1621	2860	4000	4960	2500	1750	2500	2628
Goeree-Overflakkee	0-22	16-34	18	7	8	6	-	-	3	-	-	-
Volkerakmeer	475-779	820-1720	170	2205	4300	4280	6093	6564	5959	8297	4658	4909
Grevelingenmeer	6192-7653	7632-8131	7668	8214	7813	7256	4676	3625	3507	3488	3167	2763
Schouwen-Duiveland	4-16	6-13	123	38	-	18	11	2	-	1	-	-
Oosterschelde	2822-3604	3132-5895	7092	4395	3767	3269	2815	2729	2852	2422	2915	2138
Veerse Meer	1750-4525	1774-3290	1505	1434	902	863	1030	1122	858	307	239	405
Walcheren	0	0	5	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Zuid-Beveland	0-15	0-1	-	5	23	-	-	-	-	-	-	5
Eendracht	0-20	20	-	100	50	-	15	16	-	-	-	-
Zoommeer	0	15-375	2	60	365	570	680	975	681	673	1187	1005
Markiezaat	145-560	50-345	412	841	376	527	1010	657	66	4	8	41
West-Brabant	855-3705	1340-4000	2170	3120	4520	2640	1185	1292	1200	1321	1550	1147
Westerschelde	25001-26282	10098-17977	5595	4347	6610	4929	7290	6966	6286	6078	4732	4576
Oost-Zeeuwsch Vl.	550-1210	427-1207	585	1316	684	887	910	98	513	425	375	175
Totaal	43431-48710	35283-43258	39580	41255	44570	41670	40532	31184	26674	27124	23205	21435

Figuur 10. Broedende Stormmeeuwen in het Deltagebied: broedparen in 1979-96 en verspreiding in 1996

3.13 Stormmeeuw - *Larus canus*

In Nederland nam het aantal broedparen toe van 7000 in 1979 tot meer dan 12 500 in 1985 (Teixeira 1979; SOVON 1987). In de tweede helft van de jaren tachtig zijn de aantallen door de komst van de Vos in de Hollandse duinen sterk afgenomen. Deze afname werd maar ten dele gecompenseerd door een toename in het Waddengebied en in 1994 was het aantal broedparen in Nederland dan ook gedaald tot c. 6500 (van Dijk *et al.* 1996). De belangrijkste broedgebieden bevinden zich in het Waddengebied en het noordelijk deel van Noord-Holland. Veel Stormmeeuwen in Noord-Holland komen tegenwoordig tot broeden in stedelijk gebied in een zone tot 15 km vanaf de kust (van Dijk *et al.* 1996).

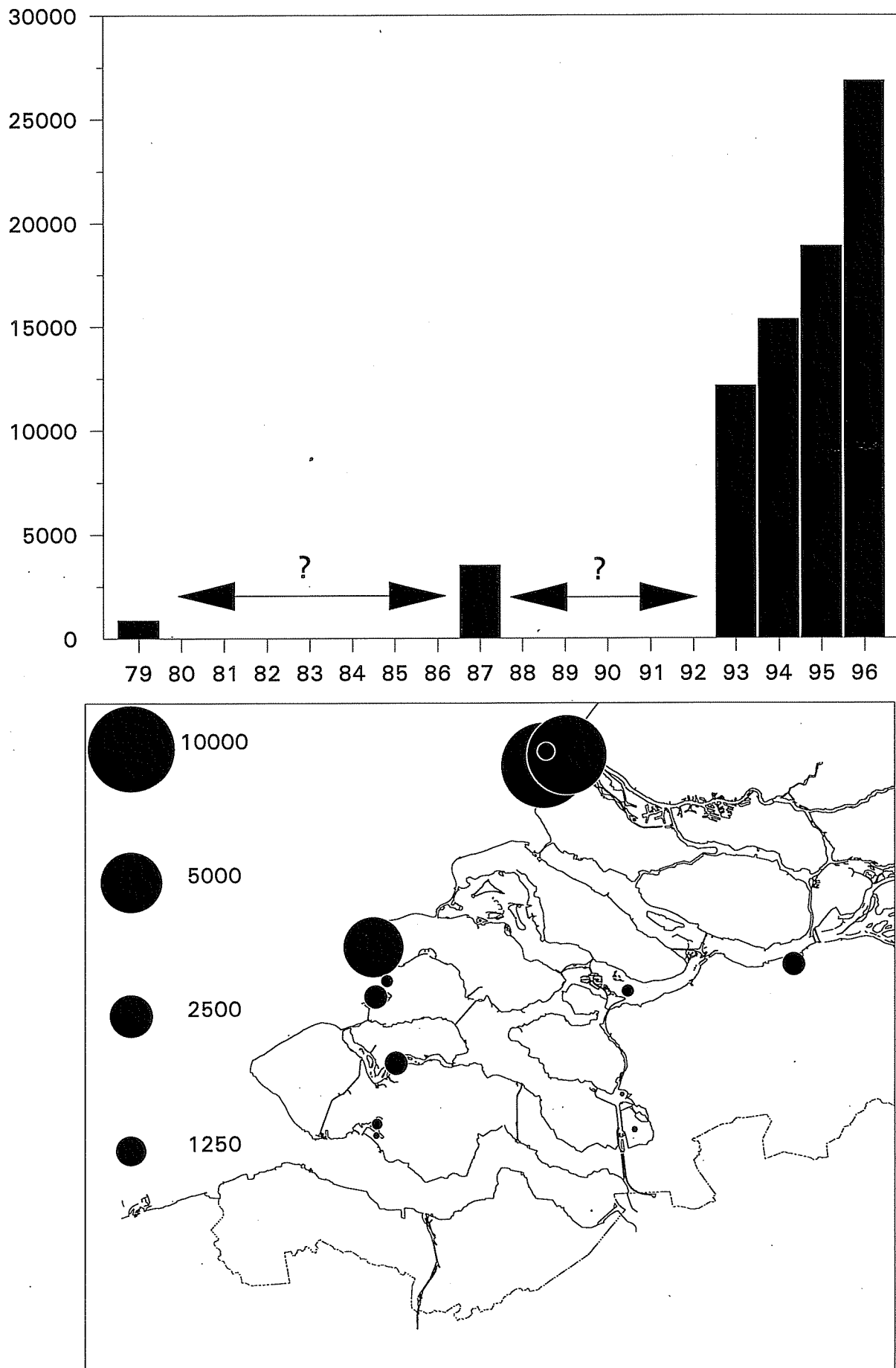
In het Deltagebied zijn de aantallen toegenomen van c. 500 paar in de jaren tachtig tot c. 700 paar in de periode 1994-96. Deze toename lijkt vooral plaats te vinden in het Grevelingenmeer. In een aantal andere gebieden is de jaarlijkse variatie in aantallen echter groot, hetgeen voor een groot deel is toe te schrijven aan verschillen in inventarisatiemethode en volledigheid van tellingen.

De grootste kolonie bevond zich ook in 1996 in Europoort nabij de Dintelhaven (281 paar). Op de Maasvlakte, in het Grevelingenmeer en op de Oosterscheldekering waren kolonies aanwezig van enkele tientallen paren. In het Botlekgebied werd een nieuwe kolonie van c. 20 paar ontdekt op een braakliggend haventerrein. In de 'binnenlandse' vestiging op het industrieterrein van Moerdijk bleven de aantallen stabiel. De vogels broeden hier o.a. op steenhopen (straatstenen) binnen een omheind terrein.

Tabel 11. Aantal broedparen van de Stormmeeuw in het Deltagebied in 1979-96 (per regio)

Gebied	1979-82 min-max	1983-86 min-max	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996
Voordelta	170-481	282-486	279	195	367	240	495	657	383	472	489	318
Rozenburg	0	0	-	-	-	-	-	-	-	-	-	20
Hoeksche Waard	0	0	-	-	-	-	-	-	1	1	1	1
Volkerakmeer	0-1	0-2	-	-	1	1	2	1	1	5	2	2
Grevelingenmeer	10-27	46-97	80	95	81	109	86	95	84	136	130	183
Schouwen-Duiveland	0	0	-	-	-	2	1	-	-	-	-	-
Oosterschelde	11-125	15-41	55	91	91	101	91	72	78	63	90	99
Zoommeer	0	0	-	-	2	1	1	2	-	-	-	-
Markiezaat	0	0-1	-	-	-	-	1	-	-	-	1	1
West-Brabant	0	2-7	1	-	-	-	5	-	30	25	29	24
Westerschelde	0-3	0	-	-	-	-	-	-	2	1	-	2
Totaal	194-562	379-556	415	381	542	454	682	827	579	703	742	650

Figuur 11. Broedende Kleine Mantelmeeuwen in het Deltagebied: broedparen in 1979-96 en verspreiding in 1996

3.14 Kleine Mantelmeeuw - *Larus fuscus*

Het aantal broedparen van de Kleine Mantelmeeuw in Nederland is toegenomen van bijna 1500 in 1970 tot 37 000 in 1994. De belangrijkste kolonies liggen in het Waddengebied (18 500; Koks 1996) en de Delta (26 850). De Hollandse duinen zijn grotendeels verlaten met nog slechts 400 paar in 1994 (van Dijk *et al.* 1996). Wel komt de soort in stedelijke gebieden achter de duinen in toenemende mate tot broeden.

Vroeger was het broeden van de Kleine Mantelmeeuw in de Delta beperkt tot de Noordzeekust, maar recentelijk heeft de soort ook verder van de kust liggende terreinen gekoloniseerd. De grootste kolonies in de Delta bevinden zich op de Maasvlakte/Europoort en op Schouwen. Tot voor kort foerageerden deze vogels vrijwel uitsluitend op zee, tegenwoordig gebruiken steeds meer Kleine Mantelmeeuwen ook vuilnisbelten in het binnenland als foerageergebied (Spaans *et al.* 1994).

De grootte van de broedpopulatie in het Deltagebied wordt vrijwel geheel bepaald door de aantallen in de twee grote kolonies. In een vorige rapportage zijn alle onduidelijk omschreven tellingen uit de overzichten verwijderd. Recentelijk worden de meeste tellingen op een 'nieuwe' gestandaardiseerde wijze uitgevoerd. Een uitgebreide toelichting op de methode en een bespreking van de resultaten zal op afzienbare termijn in een tijdschrift worden gepubliceerd.

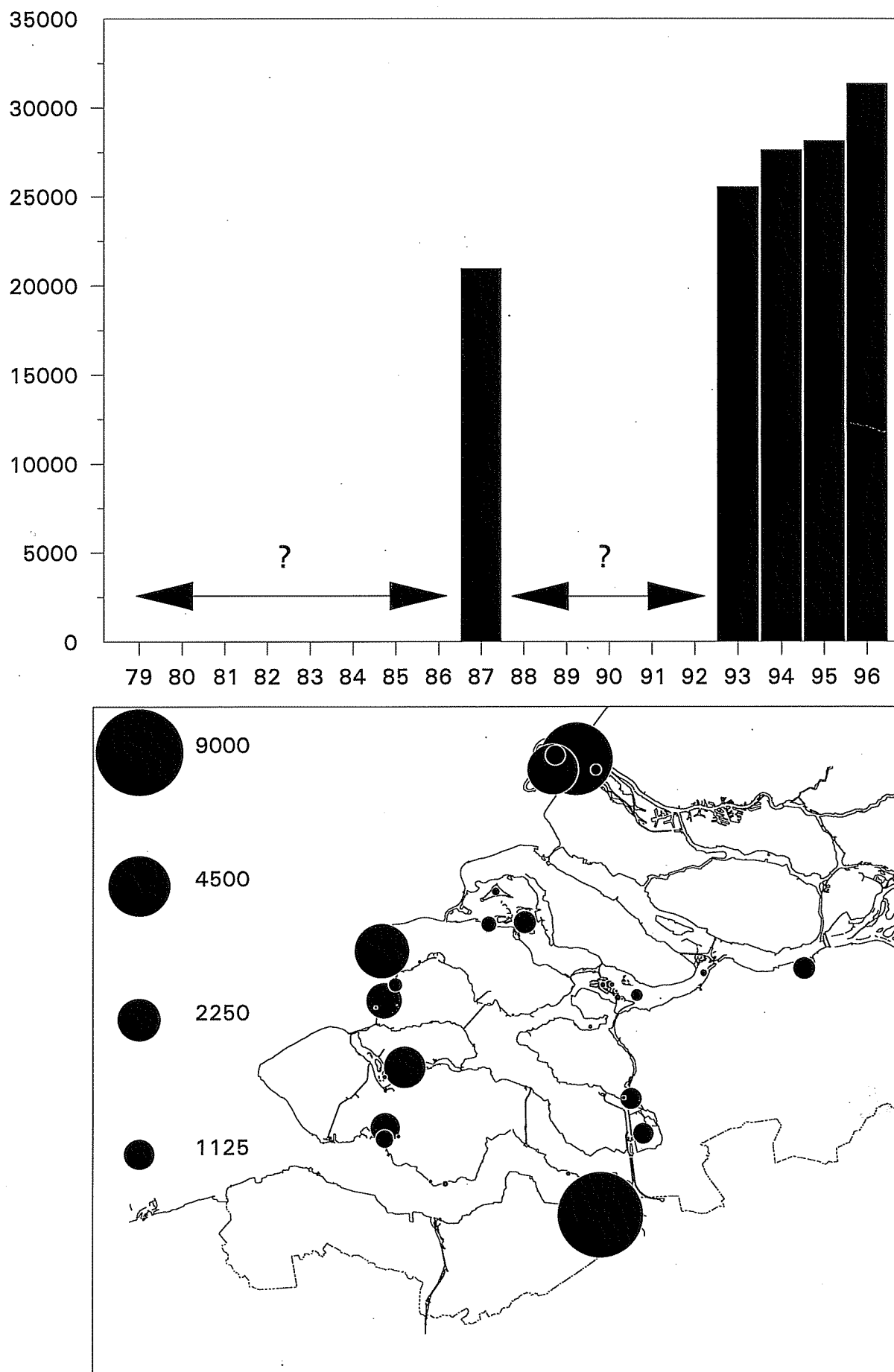
De toename van deze meeuwensoort heeft zich ook in 1996 onverminderd voortgezet. Deze aantalstoename is ronduit spectaculair: de populatie is in vier jaar tijd ruim verdubbeld van 12 500 in 1993 tot ruim 26 000 in 1996. In vrijwel alle kolonies namen de aantallen toe, alleen in het Sloegebied en Saeftinge was sprake van een achteruitgang. Mogelijk heeft een deel van de vogels van het Sloegebied zich verplaatst naar de Middelplaten. In en om de grootste kolonie(s) van het Deltagebied (Maasvlakte/ Europoort) wordt steeds meer gebied in gebruik genomen door de industrie. In 1996 leidde dit op de Maasvlakte tot een flinke verdichting van de kolonie. Een verdergaande uitbreiding van industriële activiteiten in de komende jaren zal waarschijnlijk leiden tot een afname van de aantallen en een herverdeling van de soort in het Deltagebied.

Tabel 12. Aantal broedparen van de Kleine Mantelmeeuw in het Deltagebied in 1979-96 (per regio).

Gebied	1979-82 min-max	1983-86 min-max	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996
Maasvlakte/Europoort	96-630	275-800	?	?	?	?	?	?	8618	8949	13385	18708
Haringvliet	0	0	-	-	1	-	1	-	-	-	-	-
Volkerakmeer	0	0	-	-	-	-	3	13	13	99	146	242
Grevelingenmeer	1-3	11-40	58	47	28	25	26	15	6	11	9	38
Schouwen, meeuwenduinen	(725)	?	2500	?	?	?	?	?	2580	4620	3700	4945
Oosterschelde	0	0	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-
Oosterscheldekering	3-19	13-83	92	125	?	?	400	310	220	428	580	1000
Veerse Meer, Middelplaten	25-50	16-25	?	75	?	?	?	100	440	460	432	780
Soelekerkeplaat	0	0	-	1	-	-	-	-	-	1	-	-
Zoommeer	0	0	-	-	-	-	-	6	5	40	50	38
Markiezaat	0-1	0	-	-	-	-	-	5	20	20	60	60
West-Brabant	0	0-10	17	30	60	40	45	85	?	250	201	775
Borssele, Sloegebied	0	0-6	6	5	17	20	60	45	95	460	324	252
Saeftinge	0-2	0	-	4	2	3	25	14	67	23	15	12
Totaal	(874)	?	3500*	?	?	?	?	?	12150*	15362	18902	26850

* ten dele gebaseerd op tellingen van voorgaande jaren, xxx aantal onvolledig

Figuur 12. Broedende Zilvermeeuwen in het Deltagebied: broedparen in 1979-96 en verspreiding in 1996

3.15 Zilvermeeuw - *Larus argentatus*

In Nederland broedden in 1994 c. 74 500 paar Zilvermeeuwen, waarmee de soort in vergelijking met de 78 000-90 000 paar in 1992-93 is afgenomen. De grootste kolonies liggen op de Waddeneilanden en in het Deltagebied. In de Hollandse duinen, vanouds een belangrijk broedgebied voor de soort, zijn de aantallen flink achteruitgegaan. In 1994 kwamen hier nog slechts enkele duizenden paren tot broeden (van Dijk *et al.* 1996).

In het Deltagebied liggen de grootste zilvermeeuwenkolonies op de Maasvlakte/Europoort, Schouwen en in Saeftinge. De vogels foerageren vooral op onafgedekte vuilnisbelten, bij vissersschepen en op intergetijdslikken. In tegenstelling tot de landelijke trend nemen de aantallen in het Deltagebied nog steeds toe. In 1996 kwamen er voor het eerst meer dan 30 000 paar Zilvermeeuwen in het gebied tot broeden.

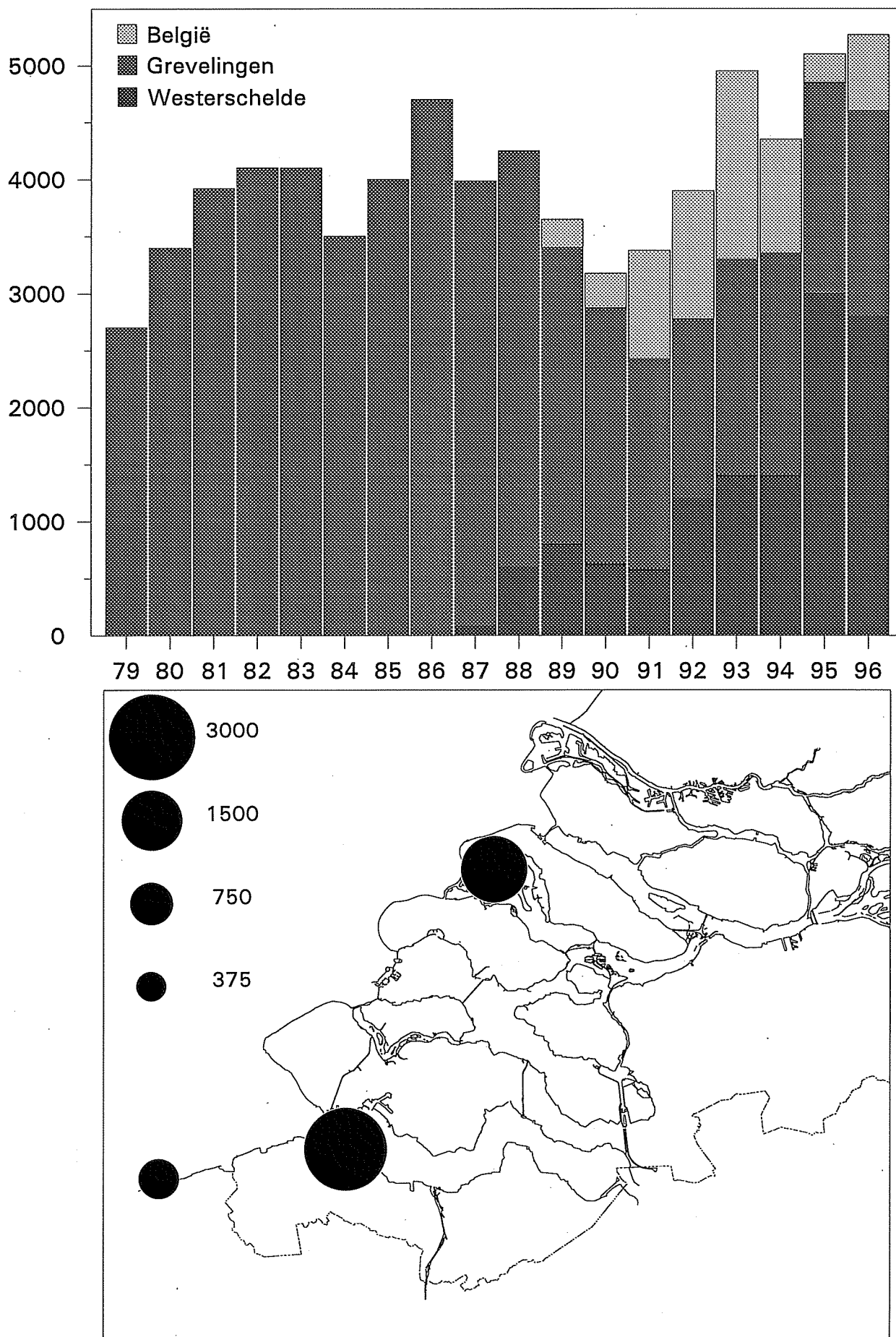
Evenals bij de Kleine Mantelmeeuw is ook een deel van de aantalsopgaven van de Zilvermeeuw uit het verleden gebaseerd op 'indrukken uit het veld'. In de tabel zijn dan ook alleen de aantallen gehandhaafd, die gebaseerd zijn op duidelijk omschreven tellingen. Recentelijk zijn de meeste tellingen op een 'nieuwe' gestandaardiseerde wijze uitgevoerd. Een uitgebreide toelichting op de methode en een bespreking van de resultaten zal op afzienbare termijn in een tijdschrift worden gepubliceerd.

Tabel 13. Aantal broedparen van de Zilvermeeuw in het Deltagebied in 1979-96 (per regio).

Gebied	1979-82 min-max	1983-86 min-max	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996
Maasvlakte/Europoort	1200-2800	500-1330	?	?	?	?	?	?	8110	6244	7846	10078
Voordelta	0-3	0-1	1	1	-	1	-	1	-	6	-	-
Rozenburg	0	0	-	-	-	-	-	-	3	-	-	-
Haringvliet	1-6	0-1	1	1	-	1	-	-	-	-	-	-
Hollands Diep	0-1	0-3	3	3	3	3	-	-	-	-	-	-
Goeree-Overflakkee	0	0	2	-	-	1	-	-	-	-	-	-
Volkerakmeer	20-175	14-50	106	273	238	236	377	477	414	457	555	443
Grevelingenmeer	76-455	790-1270	1142	1207	1043	907	932	1038	647	1135	867	1048
Schouwen, duinen	?	?	7250	?	?	?	?	?	2770	4885	3700	3610
Schouwen-Duiveland (rest)	0	0-3	-	-	1	1	2	-	-	-	-	-
Oosterscheldekering	225-465	345-975	1532	?	?	?	?	1330	1197	1978	1840	1833
Oosterschelde (overig)	8-28	7-17	78	71	73	68	33	31	21	136	82	110
Middelplaten	375-1210	(1410)	?	?	?	?	1850	?	1320	1275	1539	2100
Veerse Meer (overig)	0-14	13-15	5	18	21	20	48	46	38	101	?	30
Zuid-Beveland	0	0	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-
Eendracht	0	0	10	-	-	-	4	8	-	-	-	-
Zoommeer	0	1-5	1	-	38	25	100	226	250	313	374	605
Markiezaat	0-25	56-153	365	293	270	332	243	311	267	225	553	547
West-Brabant	0-100	110-180	120	280	200	380	167	130	?	435	151	610
Borssele, Sloegebied	0-68	140-650	750	775	1000	1200	1505	1500	2100	2100	2046	1510
Saeftinge	5500-5900	6100-6500	6700	7000	8500	7000	9600	8750	8000	8180	8500	8750
Westerschelde (overig)	33-71	35-322	222	152	142	255	258	255	260	149	74	97
Schatting	?	?	*20970	?	?	?	?	?	25530*	27619	28127	31371

* ten dele gebaseerd op aantallen van voorgaande jaren, xxx aantal onvolledig

Figuur 13. Broedende Grote Sterns in het Deltagebied: broedparen in 1979-96 en verspreiding in 1996

3.16 Grote Stern - *Sterna sandvicensis*

De Nederlandse broedpopulatie van de Grote Stern heeft zich na de dramatische afname in de jaren vijftig en zestig (van 30 000-35 000 in 1955 tot 875 in 1965) weer enigszins hersteld, maar het niveau van vóór de afname lijkt niet meer te worden bereikt: de laatste jaren broeden in Nederland 10 000-12 500 paren (Brenninkmeijer & Stienen 1992). Ook in de Delta verdween de populatie in de jaren vijftig (10 000 paar) en zestig vrijwel geheel. Na een periode van herstel schommelt de populatie in het Deltagebied (inclusief België) sinds 1993 tussen 4300 en 5300 paar.

In vergelijking met 1995 zijn de aantallen in de twee grote kolonies van het Deltagebied, de Hompelvoet in het Grevelingenmeer en de Hooge Platen in de Westerschelde nauwelijks veranderd. De Hooge Platen bleef met 2800 paar de belangrijkste kolonie in het Deltagebied. Elders in de Delta werd alleen één paar opgemerkt op de Maasvlakte. In de kolonie in Zeebrugge (België) namen de aantallen na een dieptepunt in 1995 met 250 paar weer toe tot 670 paar in 1996.

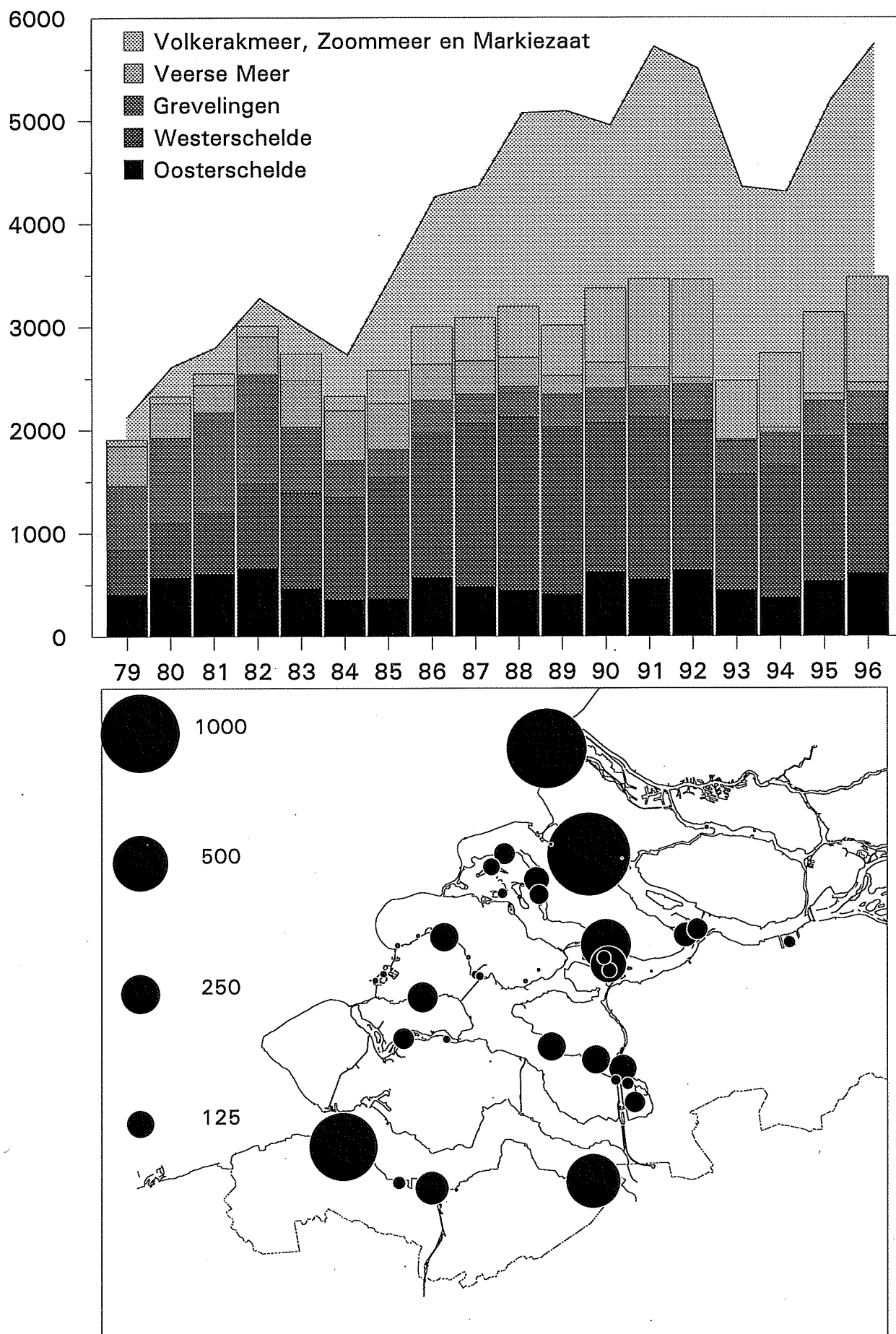
De totale Deltapopulatie (inclusief Zeebrugge) bedroeg in 1996 ruim 5200 paar.

Tabel 14. Aantal broedparen van de Grote Stern in het Deltagebied in 1979-95 (per gebied).

Gebied	1979-82 min-max	1983-86 min-max	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996
Maasvlakte	0-6	0	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1
Vogeleiland Westplaat	0	0	-	-	14	329	98	3	-	-	-	-
Kwade Hoek	0-430	0	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Slijkplaat	0	0	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-
Hompelvoet	2700-4100	0-4100	-	2375	-	-	1850	1575	1900	1950	1850	1800
Markenje	0-1	0-4700	3900	1275	2600	2250	-	-	-	-	-	-
Hooge Platen	0	0	85	600	800	625	575	1200	1400	1400	3000	2800
Totaal Delta	3130-4107	3503-4700	3985	4250	3414	3204	2524	2778	3300	3351	4850	4601
Zeebrugge, Voorhaven*	0	0	-	1	250	300	950	1125	1650	1000	250	670
Totaal Delta + België	3130-4107	3503-4700	3985	4251	3664	3504	3474	3903	4950	4351	5100	5271

* gegevens deels ontleend aan Orbie (1991), De Scheemaeker & Defoort (1992), De Scheemaeker & D'Hoore (1994), De Scheemaeker & Lust (1995)

Figuur 14. Broedende Vissiepen in het Deltagebied: broedparen in 1979-96 en verspreiding in 1996

3.17 Visdief - *Sterna hirundo*

De Noordwest-Europese broedpopulatie (excl. Rusland) van de Visdief wordt geschat op ruim 100 000 paar (Stienen & Brenninkmeijer 1992). In 1994 broedden ruim 17 700 paar in Nederland (van Dijk *et al.* 1996). Begin deze eeuw kwamen in het Deltagebied meer dan 25 000 paar Visdieven tot broeden. In de jaren vijftig en zestig nam het aantal broedparen hier snel af tot slechts 1000 (Beijersbergen & Meininger 1980). Eind jaren zeventig volgde een herstel van de populatie tot 3000 paar. Daarna namen de aantallen verder toe tot c. 5000 paar in de jaren negentig.

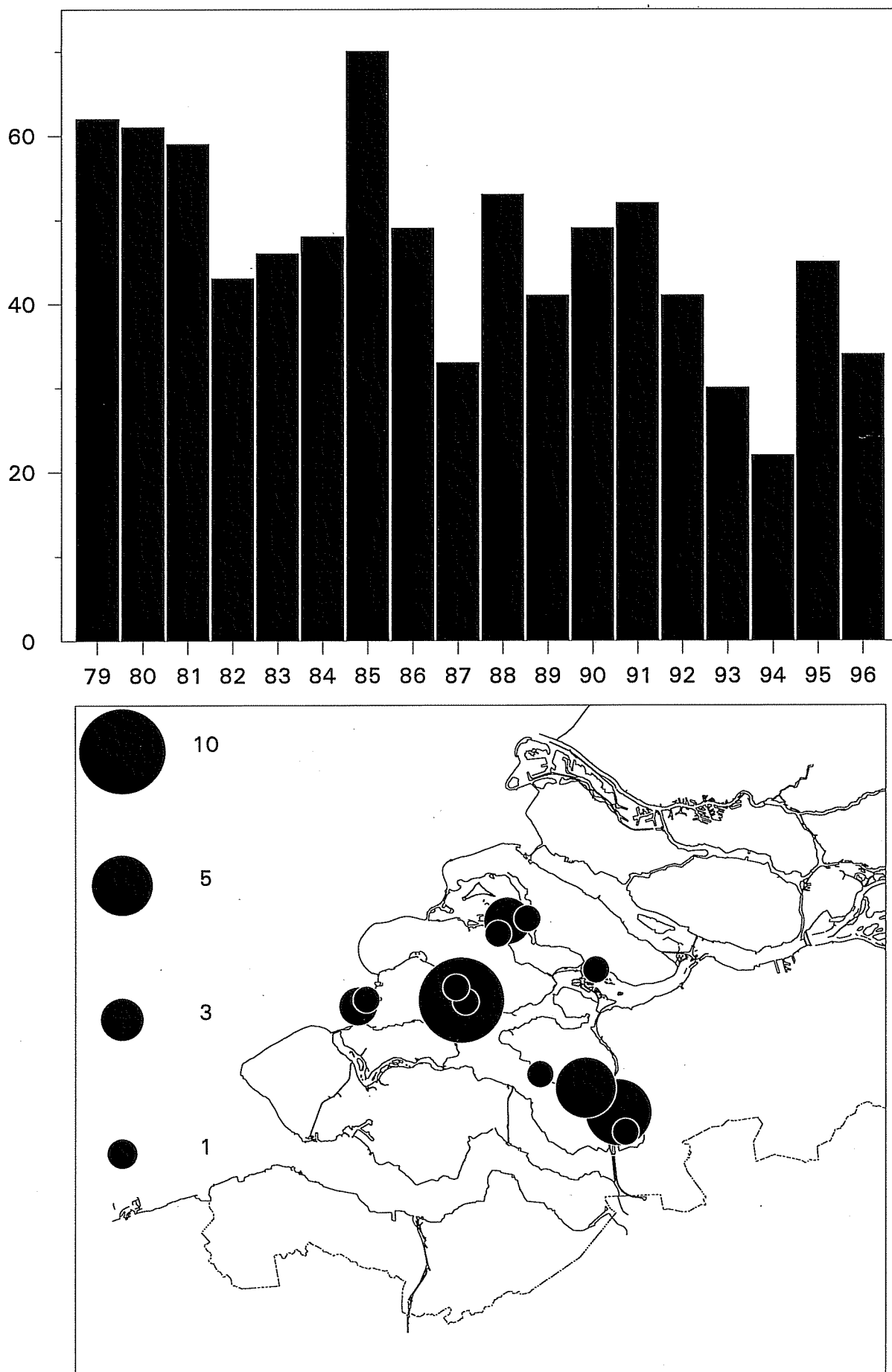
In 1996 werden in het Deltagebied c. 5700 paar Visdieven geteld, waarmee de soort zich volledig hersteld heeft van de inzinking in de jaren 1993 en 1994. Vooral in het Volkerakmeer namen de aantallen toe, met grote kolonies op de eilanden bij de Philipsdam en de nieuw aangelegde eilanden bij de Krammerse Slikken. Het broedsucces van deze kolonies was matig tot goed. Ook in het Haringvliet (Slijkplaat) vond een toename plaats, maar elders in het Deltagebied bleven de aantallen in vergelijking met 1995 opvallend stabiel. De grootste kolonies bevonden zich op de Slijkplaat (1100), op de Maasvlakte (1026) en op de Hooge Platen (750).

In de kolonie op het sluiscomplex van Terneuzen was voor het derde achtereenvolgende jaar het broedsucces nihil. Opnieuw kwamen vele eieren niet uit en stierven de meeste jongen, voordat ze vliegvlug waren. Op Schouwen was de kolonie in de Weevers Inlaag door predatie van ratten wederom niet succesvol, terwijl een vestiging van een kolonie in de Cauwersinlaag werd vrijdeld door een te hoge waterstand. In de grote kolonies op de Slijkplaat, Maasvlakte en Hooge Platen was het broedsucces dit jaar matig.

Tabel 15. Aantal broedparen van de Visdief in het Deltagebied in 1979-96 (per regio).

Gebied	1979-82 min-max	1983-86 min-max	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996
Voordelta	80-125	86-820	428	817	1156	936	1103	1076	995	600	981	1026
Rozenburg	0	0	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-
Voorne-Putten	0-1	0	-	-	-	-	-	-	-	-	-	4
Hoeksche Waard	0	0	-	-	-	-	-	-	2	-	-	-
Biesbosch	1-1	1-3	1	1	-	1	1	-	-	-	-	-
Haringvliet	57-150	120-373	757	994	847	603	1100	900	822	900	1020	1176
Volkerakmeer	12-103	70-132	153	191	233	367	436	681	345	364	492	786
Grevelingenmeer	618-1055	263-638	276	294	311	333	295	348	319	301	344	319
Schouwen-Duiveland	0-1	1-2	3	-	4	3	2	1	-	-	-	-
Oosterschelde	403-654	357-567	483	451	404	624	549	642	443	372	535	615
Veerse Meer	269-383	351-481	326	282	184	251	183	68	14	53	67	85
Walcheren	0	0	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Zuid-Beveland	0-9	0-1	-	-	-	-	-	-	-	1	7	-
Eendracht	0	0	-	15	17	-	5	12	-	-	-	-
Zoommeer	0-13	55-145	5	22	72	250	284	133	51	328	237	143
Markieaat	0-40	1-176	263	281	183	105	137	138	176	31	58	96
West-Brabant	5-19	20-60	55	20	25	6	9	22	26	35	13	23
Westerschelde	441-829	931-1404	1583	1673	1625	1443	1578	1446	1128	1292	1404	1437
West-Zeeuwsch Vl.	0-17	0-1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Oost-Zeeuwsch Vl.	2-4	0-16	2	2	1	1	3	6	5	2	4	1
Totaal	2109-3252	2703-4233	4338	5044	5062	4923	5685	5473	4326	4279	5162	5711

Figuur 15. Broedende Noordse Sterns in het Deltagebied: broedparen in 1979-96 en verspreiding in 1996

3.18 Noordse Stern - *Sterna paradisaea*

In Europa broeden naar schatting ruim 180 000 paar Noordse Sterns (Thomas 1982), waarvan in 1994 c. 2080 in Nederland (van Dijk *et al.* 1996). In het Waddengebied, waar ruim 95% van alle Nederlandse Noordse Sterns broedt, neemt de populatie de laatste jaren langzaam toe (van Dijk *et al.* 1996).

De broedplaatsen in het Deltagebied zijn gelegen aan de zuidgrens van het broedareaal. De soort broedt hier in kleine aantallen tussen de Vissdieven. In de topjaren hebben er stellig enkele honderden paren Noordse Sterns in de Delta gebroed, waarbij het zwaartepunt (1955 c. 200 paar; Beijersbergen & Meininger 1980) altijd heeft gelegen in de inlagen van Schouwen-Duiveland.

De Nederlandse populatie van de Noordse Stern is na het midden van de jaren vijftig sterk in aantal afgenomen en heeft zich daarna weer wat hersteld. In het Deltagebied kwamen in de periode 1979-92 c. 40-70 paar tot broeden, maar daarna volgde een afname tot 22 paar in 1994. In 1995 volgde een opleving tot 45 paar, maar in 1996 waren de aantallen met 34 paar weer beduidend lager.

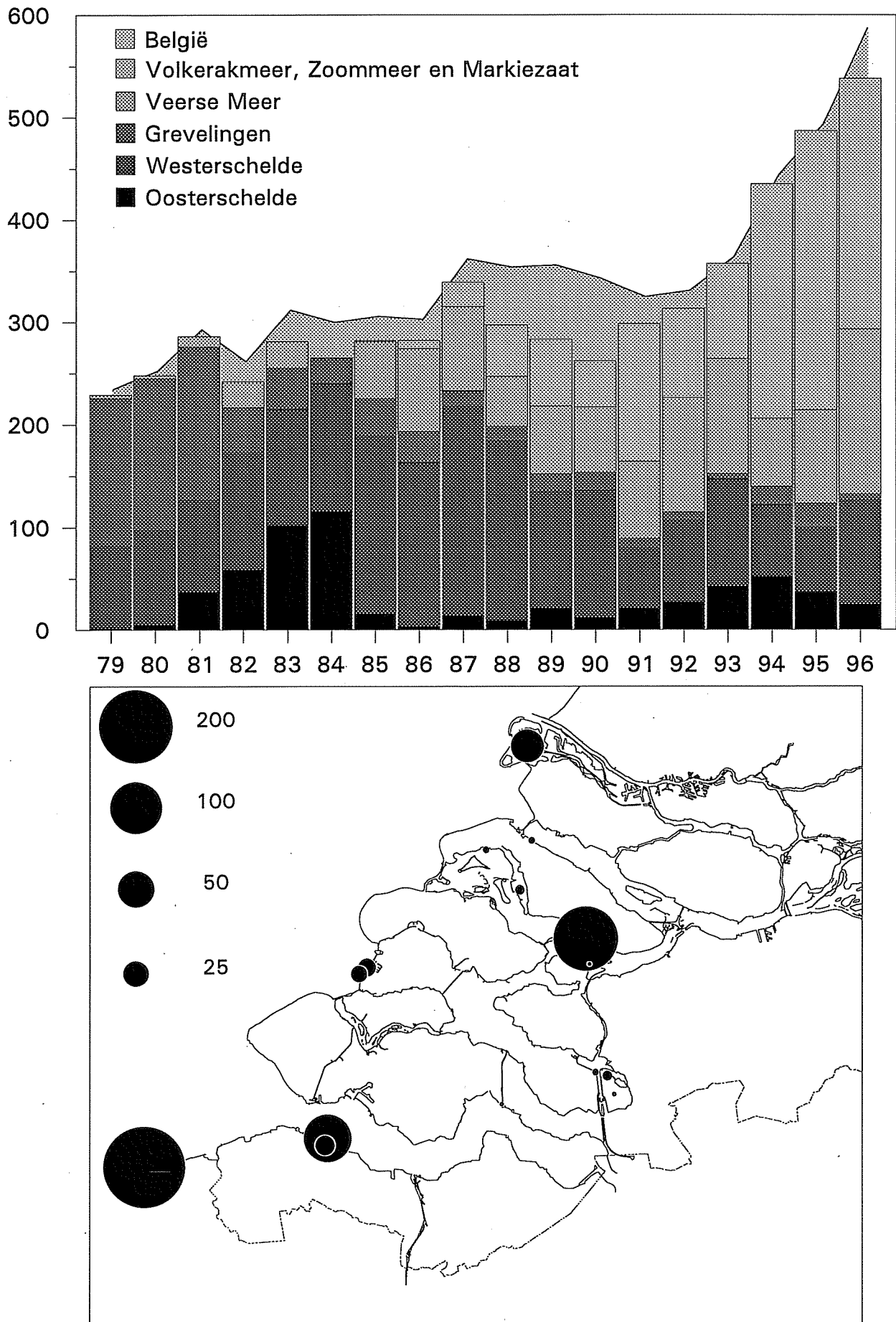
De grootste kolonie (11 paar) was dit jaar aanwezig in de Zuidhoekinlaag. Waarschijnlijk betreft dit de vogels die vorig jaar in de Cauwers Inlaag broedden. Tijdens het broedseizoen kwamen de eilandjes in de Cauwers Inlaag onder water te staan, waardoor de vogels uitweken naar de Zuidhoekinlaag. Elders in de Delta kwam de soort alleen met meerdere paren tot broeden op de Molenplaat in het Markiezaat (6), in de Schakerloopolder op Tholen (5), op Neeltje Jans (3) en op de Veermansplaten in de Grevelingen (3).

Het verspreidingsgebied van de Noordse Stern in het Deltagebied is opvallend beperkt: alleen in het Grevelingenmeer, de Oosterschelde en het Markiezaat/Zoommeer komen meerdere broedparen voor. Opmerkelijk is het ontbreken van de soort op de Maasvlakte, in het Haringvliet en langs de Westerschelde. Ook het beschikbaar komen van grote oppervlakten geschikt broedbiotoop in het Volkerakmeer leidde niet tot de vestiging van meerdere paren Noordse Sterns.

Tabel 16. Aantal broedparen van de Noordse Stern in het Deltagebied in 1979-96 (per regio)

Gebied	1979-82 min-max	1983-86 min-max	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996
Volkerakmeer	0-1	0-3	1	1	3	2	2	1	1	1	2	1
Grevelingenmeer	3-6	5-31	13	12	10	15	22	10	8	8	8	5
Oosterschelde	29-49	21-29	14	29	17	19	15	18	11	7	25	21
Veerse Meer	5-7	3-10	2	5	4	3	1	2	1	1	2	-
Zoommeer	0	0-2	1	2	4	7	10	8	2	-	-	-
Markiezaat	0-3	0	1	2	-	-	1	2	7	5	8	7
Westerschelde	0-5	0-1	1	2	3	3	1	-	-	-	-	-
Totaal	43-62	46-70	33	53	41	49	52	41	30	22	45	34

Figuur 16. Broedende Dwergsterns in het Deltagebied: broedparen in 1979-96 en verspreiding in 1996

3.19 Dwergstern - *Sterna albifrons*

In Noordwest-Europa broeden de laatste jaren naar schatting 5000-5500 paar Dwergsterns (Arts & Meininger 1993). In 1994 kwamen in Nederland 361 paar Dwergsterns tot broeden (van Dijk *et al.* 1996).

Aan het einde van de jaren veertig broedden tot 600 paren in het Deltagebied. Daarna werd de soort van de stranden verdreven door de opkomende recreatie en verdwenen diverse andere broedgebieden door industrialisatie, terwijl de populatie werd gedecimeerd door vergiftiging van het voedsel. In het begin van de jaren zestig was de soort dan ook bijna verdwenen (Arts & Meininger 1993). Het herstel sinds 1965 werd mogelijk door een verbod op lozingen van gechloreerde koolwaterstoffen en het ontstaan van nieuwe broedplaatsen ten gevolge van de Deltawerken.

In het Deltagebied kwamen in 1996 beduidend meer Dwergsterns tot broeden dan in 1995. Het totaal aantal broedparen bedroeg 337 paar, hetgeen het hoogste aantal is sinds het begin van het monitoringonderzoek in 1979. Ook de gecombineerde populatie van het Deltagebied en Zeebrugge (België) nam verder toe van 300-350 paar in de periode 1985-93 tot maar liefst 582 paar in 1996. Ringonderzoek heeft aangetoond dat een aanzienlijk deel van de Belgische broedvogels voorheen in het Nederlandse Deltagebied broedde en/of daar geboren is.

Vooraf in het Volkerakmeer was sprake van een flinke toename. De grootste kolonie bevond zich evenals vorig seizoen op de eilanden bij de Krammerse Slikken West (153 paar). Het broedsucces was hier echter matig. Andere grote kolonies lagen op de Hooge Platen (85 paar), de Maasvlakte (42 paar) en op de Oosterscheldekering (24 paar). In al deze kolonies werden nauwelijks tot geen jongen grootgebracht. Uit een in opdracht van Vogelbescherming Nederland op de Oosterscheldekering uitgevoerd onderzoek kwam naar voren, dat predatie door ratten en meeuwen veruit de belangrijkste oorzaak was voor het mislukken van de legfels (M. Hoekstein, pers. med.).

De toekomst voor de Dwergstern in de Delta blijft onzeker. Door successie zullen de recent aangelegde eilanden in het Volkerakmeer binnen enkele jaren ongeschikt worden als broedgebied, terwijl de terreinen bij Zeebrugge grotendeels een andere bestemming krijgen. In de nabije toekomst zullen de Dwergsterns dan ook steeds meer aangewezen zijn op de weinige geschikte broedgebieden in de zoute Deltawateren

Tabel 17. Aantal broedparen van de Dwergstern in het Deltagebied in 1979-96 (per regio)

Gebied	1979-82 min-max	1983-86 min-max	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996
Maasvlakte	0	0-1	1	-	-	-	1	-	-	4	-	42
Westplaat	0	0	-	-	23	58	4	-	-	-	-	-
Vogeleiland Westplaat	0	0	-	-	-	-	-	5	-	-	-	-
Slijkplaat	0-15	15-30	17	52	43	7	-	-	1	-	-	-
Scheelhoek, eilanden	0	0	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2
Kwade Hoek	0	0	-	-	-	9	15	8	-	-	-	-
Grevelingenmeer	44-149	24-40	15	14	-	-	-	-	-	-	-	-
Ouddorp, De Punt/De Kil	0	0	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-
Grevelingenmeer, Markenje	0	0	-	-	-	-	-	-	-	-	1	2
Grevelingenmeer, Veermansplaat	0	0	-	-	-	-	1	-	-	-	2	-
Sl. van Flakkee Zanddepot	0	0	-	-	8	-	1	-	1	8	2	-
Sl. van Flakkee Zuid	0	0	-	-	3	11	2	1	1	1	15	4
Sirjansland, Dijkwater	0	0	-	-	2	2	2	-	1	-	1	-
Slikken voor Dijkwater	0	0	-	-	3	4	3	3	2	4	-	-
Slikken van Bommenede	0	0	-	-	3	2	2	4	1	3	3	-
Hellegatsplaten	0	0	-	-	1	1	1	-	-	-	-	-
Hellegatsplaten, eilanden	0	0	-	-	-	-	-	2	14	2	-	-
Krammersche Sl. Oost	0	0	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-
Krammersche Sl., Archipel	0	0	-	-	-	-	6	82	90	-	-	-
Krammersche Sl. West	0	0	-	-	-	-	-	-	-	-	60	153
Dintelse Gorzen	0	0	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-
Slikken van de Heen Oost	0	0	-	-	-	-	-	1	2	-	-	-
Volkerakmeer, Noordplaat	0	0	-	-	-	20	40	22	-	-	-	-
Sl. v.d. Heen West	0	0	1	1	-	-	-	1	-	-	-	-
Sl. v.d. Heen West, eilanden	0	0	-	-	-	-	-	-	-	19	6	1
Plaats van de Vliet	0	0	5	18	40	15	-	-	-	-	-	-
Plaats van de Vliet, eilanden	0	0	-	-	-	-	-	-	-	9	17	-
Philipsdam, eilanden	0	0	-	-	-	-	-	-	-	32	2	-
Kruispunt Grevelingendam	0	0-70	46	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Werkeiland Philipsdam	3-25	0-25	15	15	-	-	-	1	-	-	-	-
Werkeiland Neeltje Jans	0-55	0-115	-	1	-	1	15	27	7	35	20	13
Werkeiland Noordland	0	0	14	8	20	10	-	-	5	17	13	11
Vogeleiland Neeltje Jans	0	0	-	-	-	-	5	-	30	-	3	-
Westenschouwense Inlaag	0-1	0	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Oosterland, Maire	0	0-9	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Inl. 's Gravenhoek/Keihoogte	0-4	0-3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Wolphaartsdijk, Kwistenburg	0	0	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-
Nw-Vossemeer, Zanddepot	0	0-4	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Zoommeer, Prinsesseplaat	0	0	-	-	15	35	41	1	-	-	1	-
Zoommeer, Boereplaat	0	0	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-
Tholen, Speelmansplaten	0	0-1	5	-	-	-	2	-	-	-	-	-
Oesterdam, Oostersch. Rak	0	0	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2
Molenplaat Zoommeer	0	0	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-
Kreekrak NO, natuurbouw	0	0	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-
Molenplaat Markiezaat	0	0	-	-	-	-	-	-	-	2	4	4
Markiezaat, Spuitkop	0	0-3	10	-	-	2	-	-	5	-	-	1
Markiezaat, Hogerwaard	0	0	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-
Schor Rammekenshoek	2-6	0-11	23	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Nieuwdorp, Sloekreek Zuid	0	0	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Hansweert, Haven	0	0	-	-	-	-	-	-	-	5	3	1
Hooge Platen	46-112	110-170	180	175	115	125	60	80	105	65	51	85
Hoofdplaat-Nummer Een	0	0	-	-	-	-	-	-	-	-	10	16
Terneuzen, Zandplaat	0-45	0	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Totaal Delta	230-288	290-307	333	299	286	293	186	239	266	210	215	337
Zeebrugge, Voorhaven*	0	0-8	24	50	65	45	134	87	93	229	273	245
Totaal Delta + België	230-288	295-307	357	349	351	338	320	326	359	439	488	582

* gegevens deels ontleend aan De Putter & Willemyns (1992)

4. Ringonderzoek aan kustbroedvogels in het Deltagebied (1986-96)

Naast het vaststellen van aantallen is het ook van belang een beeld te krijgen van populatie-dynamica, vestigingspatronen en verplaatsingen van de karakteristieke kustbroedvogels in het gehele Deltagebied. Door middel van het opbouwen van een geringde populatie kan een beeld worden verkregen van de leeftijdsopbouw van de populatie, uitzonderlijke sterfte (b.v. tijdens de trek of in het overwinteringsgebied), en kan inzicht worden verkregen in de herkomst van vogels die nieuwe broedgebieden koloniseren, in plaatstrouw en in verandering van broedgebied.

Vanaf 1986 wordt een groot aantal gebieden in de Delta bezocht om broedvogels en hun jongen te ringen. Het accent lag hierbij aanvankelijk op terreinen die in beheer zijn bij Rijkswaterstaat (b.v. werkeilanden Oosterscheldekering, Grevelingendam, Philipsdam, Oesterdam, sluiscomplex Terneuzen). Omdat het voor het onderzoek van belang is dat een groot deel van de populatie van betrokken soorten is geringd, werden ook vogels geringd in een aantal andere gebieden (b.v. Middelplaten en Soelekerkeplaat in het Veerse Meer, Volkerakmeer, Zoommeer, Markiezaat, DOW-terrein bij Terneuzen, Saeftinge etc.). Met andere in het gebied actieve ringers zijn zoveel mogelijk afspraken gemaakt om ongewenste 'overlappen' te voorkomen. In 1986-96 werden in totaal 19 354 vogels geringd (tabel 18).

In een vorig rapport werd een overzicht gegeven van ringterugmeldingen. Het lijkt weinig zinvol dit jaarlijks te herhalen. Daarom wordt pas in het rapport over 1997 weer nader ingegaan op terugmeldingen, en wordt hier volstaan met een overzicht van geringde aantallen.

Tabel 18. Aantal geringde vogels in het Deltagebied in 1986-96 (alleen ringen 'op naam' van Peter Meininger, Cor Berrevoets en Floor Arts; exclusief 'controles' van reeds geringde vogels).

Steltkluut		
	pull	volgroeid
1986	-	-
1987	-	-
1988	-	-
1989	7	-
1990	12	-
1991	2	-
1992	22	-
1993	2	-
1994	3	-
1995	-	-
1996	-	-
Totaal	48	-

Kluut		
	pull	volgroeid
1986	78	-
1987	116	-
1988	271	-
1989	645	-
1990	265	-
1991	345	2
1992	577	-
1993	144	-
1994	112	-
1995	81	-
1996	29	-
Totaal	2663	2

Kleine Plevier		
	pull	volgroeid
1986	4	3
1987	12	1
1988	2	2
1989	6	1
1990	6	1
1991	6	1
1992	8	1
1993	2	-
1994	2	-
1995	1	-
1996	13	-
Totaal	62	10

Bontbekplevier		
	pull	volgroeid
1986	53	33
1987	65	14
1988	45	16
1989	35	13
1990	38	6
1991	33	4
1992	34	5
1993	13	-
1994	13	2
1995	32	8
1996	18	-
Totaal	379	101

Strandplevier		
	pull	volgroeid
1986	43	32
1987	117	91
1988	65	40
1989	54	26
1990	20	6
1991	34	13
1992	30	7
1993	22	6
1994	51	6
1995	76	19
1996	51	-
Totaal	563	246

Tureluur		
	pull	volgroeid
1986	7	-
1987	21	1
1988	27	-
1989	17	-
1990	22	-
1991	34	2
1992	6	-
1993	13	-
1994	5	-
1995	10	-
1996	1	-
Totaal	163	3

Zwartkopmeeuw

	pull	volgroeid
1986	-	-
1987	-	-
1988	-	-
1989	42	1
1990	71	23
1991	79	10
1992	50	10
1993	198	-
1994	161	14
1995	176	1
1996	220	-
Totaal	997	59

Dwergmeeuw

	pull	volgroeid
1986	-	-
1987	-	-
1988	-	-
1989	-	-
1990	-	-
1991	-	-
1992	-	-
1993	-	-
1994	2	-
1995	-	-
1996	-	-
Totaal	2	-

Grote Stern

	pull	volgroeid
1986	-	-
1987	-	-
1988	10	1
1989	-	-
1990	-	-
1991	117	-
1992	34	-
1993	-	-
1994	126	-
1995	408	-
1996	250	-
Totaal	945	1

Visdief

	pull	volgroeid
1986	422	11
1987	961	14
1988	1361	81
1989	1082	41
1990	563	45
1991	1529	48
1992	1578	19
1993	509	-
1994	970	16
1995	1263	164
1996	1441	-
Totaal	11679	639

Noordse Stern

	pull	volgroeid
1986	5	-
1987	3	-
1988	5	3
1989	8	-
1990	4	-
1991	2	-
1992	4	-
1993	5	-
1994	2	1
1995	3	-
1996	4	-
Totaal	45	4

Dwergstern

	pull	volgroeid
1986	88	43
1987	114	27
1988	49	14
1989	37	19
1990	57	20
1991	38	5
1992	102	4
1993	59	-
1994	53	9
1995	84	-
1996	112	-
Totaal	793	141

Totaal

	pull	volgroeid
1986	700	122
1987	1409	149
1988	1835	157
1989	1933	101
1990	1058	101
1991	2219	85
1992	2453	46
1993	967	6
1994	1500	48
1995	2134	192
1996	2139	-
Totaal	18347	1007

5. Literatuur

Arts F. & Meininger P.L. 1993. De broedpopulatie van de Dwergstern in Nederland in de 20e eeuw: een reconstructie. In: T.E. den Boer, F. Arts, R. Beijersbergen & P.L. Meininger. *Actieplan Dwergstern. Actierapport Vogelbescherming Nederland* 8: 7-16.

Arts F.A. & Meininger P.L. 1997. Ecologisch profiel van de Strandplevier *Charadrius alexandrinus*. Bureau Waardenburg rapport 97.01, Rijksinstituut voor Kust en Zee Rapport RIKZ 97.002. Culemborg/Middelburg.

Bakker L. & Lok C.M. 1985. Aalscholver *Phalacrocorax carbo*, een nieuwe broedvogel voor Voorne. *Limosa* 58: 145-148.

Beijersbergen R.B. & Meininger P.L. 1980. De functie van het Deltagebied als broedplaats voor sterns. In: J. Beijersbergen, H. Doornekamp & J. Vaane (red.). *J. Vijverberg en de vogels van de zuidkust van Schouwen*, *Sterna* 24: 79-99.

Bekhuis J.F., Meininger P.L. & Rudenko A. 1997. Mediterranean Gull *Larus melanocephalus*. In: Hagemeijer W.J.M. & M.J. Blair (eds). *The EBBC Atlas of European Breeding Birds*. Poyser, Calton.

Brenninkmeijer A. & Stienen E.W.M. 1992. Ecologisch profiel van de Grote Stern (*Sterna sandvicensis*). DLO-Instituut voor Bos- en Natuuronderzoek, RIN-Rapport 92/17, Arnhem.

van Buel H. & Lubbers G. 1997. Broedvogels van vier SBB-objecten in westelijk Noord-Brabant in 1996. Deel 4: Prinsesseplaat. *Nota 96-30d, De Horst*, Gilze.

Chernichko I. 1993. Breeding population and distribution of seabirds (gulls and terns) on the northern coast of the Black Sea and the Sea of Azov. In: J.S. Aquilar, X. Monbailiu & A.M. Paterson (eds). *Status and conservation of seabirds. Proc. 2nd Mediterranean Seabird Symposium, Calvia, 21-26 March 1989. Sociedad Espanola de Ornitologia, Madrid*: 125-131.

Cramp S. & Simmons K.E.L. (eds.) 1983. *The Birds of the Western Palearctic*, 3. Oxford University Press, Oxford.

De Putter G. & Willemyns F. 1992. Broedgevallen van de Dwergstern *Sterna albifrons* in de voorhaven van Zeebrugge, periode 1990-1992. *Mergus* 6: 173-181.

De Scheemaeker F. & Defoort T. 1992. Broedvogels in Noordwest-Vlaanderen in 1992. *Mergus* 6: 213-228.

De Scheemaeker F. & D'Hoore P. 1994. Broedvogels in Noordwest-Vlaanderen in 1993. *Mergus* 8: 61-78.

De Scheemaeker F. & Lust P. 1995. Broedvogels in Noordwest-Vlaanderen in 1994. *Mergus* 9: 26-54.

Dierschke V., Grosch K. & Pruter J. 1987. Erster Brutnachweis der Mantelmöwe (*Larus marinus*) in der Bundesrepublik Deutschland. *Seevogel* 8(3): 32.

van Dijk A.J., Hustings F., Sierdsema H. & Verstrael T. 1996. SOVON Broedvogelverslag 1994. *SOVON-monitoringrapport 1996/06. SOVON. Beek-Ubbergen*.

Glutz von Blotzheim U.N., Bauer K.M. & Bezzel E. 1977. *Handbuch der Vögel Mitteleuropas*, 7. Akademische Verlagsgesellschaft, Wiesbaden.

Hälterlein B. & Steinhardt B. 1993. Brutvogelbestände an der deutschen Nordseeküste im Jahre 1991 - Fünfte Erfassung durch die Arbeitsgemeinschaft "Seevogelschutz". *Seevogel* 14(1): 1-5.

Hoogendoorn I. 1995. Aalscholvers *Phalacrocorax carbo* broedend te Meijndel. *Sula* 9: 151-155.

Koks B.J. 1996. Broedvogelmonitoring in het Nederlandse Waddengebied in 1994. *SOVON-monitoringrapport 1996/03. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen*.

- Lok C.M. & Bakker L. 1988. Seizoensgebonden terreinkeuze van Aalscholvers *Phalacrocorax carbo* op Voorne. *Limosa* 61: 7-12.
- Meininger P.L. 1992. Broedpoging van Dwergmeeuw *Larus minutus* in het Krammer-Volkerak in 1992. *Limosa* 65: 170-171.
- Meininger P.L. 1993. Breeding Black-winged Stilts in the Netherlands in 1989-93 including one paired with Black-necked Stilt. *Dutch Birding* 15: 193-197.
- Meininger P.L. 1995. Little Gulls breeding in the south-western Netherlands. *Dutch Birding* 17: 152-154.
- Meininger P.L. & Arts F.A. 1997. De Strandplevier *Charadrius alexandrinus* als broedvogel in Nederland in de 20e eeuw. *Limosa* 70: xx-xx [in druk].
- Meininger P.L. & Schekkerman H. 1990. Broedende Steltkluten *Himantopus himantopus* in Nederland in 1989. *Limosa* 63: 11-15.
- Meininger P.L., Berrevoets C.M., Schekkerman H., Strucker R.C.W. & Wolf P.A. 1991. Voedsel en foerageergebieden van broedende Zwartkopmeeuwen *Larus melanocephalus* in Zuidwest-Nederland. *Sula* 5: 138-145.
- Meininger P.L., Berrevoets C.M. & Strucker R.C.W. 1995. Kustbroedvogels in het Deltagebied in 1994 met een samenvatting van zestien jaar monitoring 1979-1994. *Rijksinstituut voor Kust en Zee Werkdocument RIKZ OS-95.807X, Middelburg*.
- Orbie G. 1991. De Grote Stern *Sterna sandvicensis* nieuwe broedvogel voor België. *Mergus* 5: 3-12.
- Osieck E.R. & Hustings F. 1994. Rode lijst van bedreigde en kwetsbare vogelsoorten in Nederland. *Technisch Rapport Vogelbescherming Nederland* 12, Zeist.
- Rooth J. 1985. Recente ontwikkelingen van de broedpopulatie van de Aalscholver *Phalacrocorax carbo*. *Limosa* 58: 162-163.
- Schröder S.E., Schobben J.H.M. & Meininger P.L. 1996. Een populatiemodel voor de Visdief *Sterna hirundo*. *Rijksinstituut voor Kust en Zee, Rapport RIKZ-96.021, Den Haag*.
- SOVON, 1987. Atlas van de Nederlandse Vogels. *SOVON, Arnhem*.
- Spaans A.L., Bukacińska M., Bukaciński D. & N.D. van Swelm. 1994. The relationship between food supply, reproductive parameters and population dynamics in Dutch Lesser Black-backed Gulls *Larus fuscus*: a pilot study. *IBN Research Report 94/9, BEON-Report nr. 94-15, IBN-DLO Wageningen*.
- Stienen E.W.M. & Brenninkmeijer A. 1992. Ecologisch profiel van de Visdief (*Sterna hirundo*). *DLO-Instituut voor Bos- en Natuuronderzoek, RIN-Rapport 92/18, Arnhem*.
- van Swelm N.D. in prep. De broedvogels van het Westplaat-Sluftegebied 1996. Rapport t.b.v. Evaluatiecommissie Grootschalige Slibberging Gem. Rotterdam/Rijkswaterstaat. *Stichting Ornithologisch Station Voorne, Oostvoorne*.
- Teixeira R.M. 1979. Atlas van de Nederlandse broedvogels. *Natuurmonumenten, 's-Graveland*.
- Thomas G.J. 1982. Breeding terns in Britain and Ireland, 1975-1979. *Seabird Report* 6: 59-69.
- Vercrujssse H.J.P. & Spaans A.L. 1994. Eerste broedgeval van de Grote Mantelmeeuw *Larus marinus* in Nederland. *Limosa* 67: 111-113.

Bijlage 1. Aantallen broedparen per gebied in 1996.

...gegevens uit voorgaand jaar opgenomen

Bekken: V.D. = Voordelta, HV = Haringvliet, HD = Hollandsch Diep, BB = Biesbosch, Gr = Grevelingenmeer, KV = Volkerakmeer, OS = Oosterschelde, VM = Veerse Meer, ED = Eendracht, ZO = Zoommeer, MA = Markiezaat, WS = Westerschelde

GEBIED	Kwiblok	Bekken	Kluut	Kleine plev.	Bontb. plev.	Strand plev.	Kok- meeuw	Storm- meeuw	Kleine Mantel	Zilver meeuw	Visdief	Noordse stern	Dwerg stern	Overig
MAASVLAKTE/EUROPOORT														
Oostvoorne, Maasvlakte	37213	VD	130	1	8	7	1193	30	9775	3100	1026	-	42	Grote Stern 1
Oostvoorne, Maasvlakte, 8e Petroleumhaven	37214	VD	-	-	-	-	-	-	425	490	-	-	-	-
Oostvoorne, Oostvoornse Meer	37321	VD	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Oostvoorne, Dintelhaven	37223	VD	-	-	-	-	-	281	8475	6330	-	-	-	Zwartkopmeuw 1
Oostvoorne, Europort Shell terrein	37322	VD	-	-	-	-	450	-	-	150	-	-	-	-
Rozenburg, Botlek	37443	RB	-	-	-	-	-	20	33	8	-	-	-	-
IJSSELMONDE														
Barndrecht, Jan Gerritsenpolder	37572	IJ	24	7	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Hoogvliet, Gadering	37463	IJ	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
VOORNE-PUTTEN														
Hellevoetsluis, Quackgors, eilanden	37523	HV	26	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Oud-Beijerland, Beerenplaat	37561	VP	-	-	-	-	-	-	-	-	4	-	-	-
Simonshaven, Bernisse	37544	VP	5	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Oostvoorne, Brede Water	37314	VD	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Aalscholver 1346
Zuidland, Beninger Slikken	43132	HV	5	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-
HOEKSCHIE WAARD														
's-Gravendeel, Industrierrein de Mijl	44111	HW	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Goudswaard, Korendijksche Slikken	43143	HV	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Puttershoek, Geertruida Agathapolder	37583	HW	-	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Puttershoek, Suikerfabriek	37584	HW	17	7	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-
BIESBOSCH														
Biesbosch, Dordtsche Biesbosch	44223	BB	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Aalscholver 270
Biesbosch, Sliedrechtse Biesbosch	44132	BB	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Aalscholver 13
Biesbosch, Brabantse Biesbosch	44233	BB	-	8	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
HARINGVLIET/HOLLANDSCH DIEP														
Den Bommel, Ventjagersplaten N v. Volkerakdam	43352	HV	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Aalscholver 96
Haringvliet, Slijkplaat	43122	HV	-	-	-	-	2625	-	-	-	1100	-	-	Zwartkopmeuw 8
Tiengemeten, Griendweipolder	43254	HV	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

GEBIED	Kwblok	Bekken Kluut	Kleine plev.	Bontb. plev.	Strand plev.	Kok- meeuw	Storm- meeuw	Kleine Mantel	Zilver meeuw	Visdief	Noordse stern	Dwerg stern	Overig
GOEREE-OVERFLAKKEE													
Stad aan 't Haringvliet, Jachthaven	43241	GO	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Battenoord, Battenoord-Grevelingendam	43322	GR	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Den Bommel, Molen- en Uitslaggers	43243	HV	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Dirksland, Breede Gooi	43214	GO	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Dirksland, Oude-Dee	43214	GO	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Goedereede, Kwade Hoek	36582	VD	20	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Melissant, Slikken van Flakkee Noord	43111	GR	-	3	26	-	-	-	-	-	-	-	-
Melissant, Slikken van Flakkee Zanddepot	43113	GR	24	4	4	52	1	-	-	106	-	-	-
Melissant, Slikken van Flakkee Zuid	43211	GR	44	2	22	-	30	3	2	63	1	4	-
Ooltgensplaat, Hellegatsplaten	43354	KV	159	2	1	77	-	-	-	-	-	-	-
Ooltgensplaat, Hellegatsplaten, eilanden	43354	KV	7	-	-	2180	-	-	-	96	-	-	Zwartkopmeeuw 195
Ouddorp, De Punt/De Kil	42171	GR	20	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-
Ouddorp, Koude Hoek	36583	GO	17	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Oude-Tonge, Krammersche Slikken Oost	43441	KV	70	3	11	6	-	-	-	-	-	-	-
Stellendam, Industrieterrein	37513	GO	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Stellendam, Scheelhoek	37514	HV	121	1	-	3	-	-	-	-	-	-	-
Stellendam, Scheelhoek, eilanden	37514	HV	97	8	1	3	-	-	-	3	-	2	-
VOLKERAKMEER													
Krammer-Volkerak, Krib Midden Hellegat	43363	KV	-	-	-	-	-	-	9	69	-	-	-
Krammer-Volkerak, Noordplaat	43443	KV	-	-	-	1100	1	225	180	-	-	-	Zwartkopmw 50
Oude-Tonge, Krammersche Slikken West, eiland	43333	KV	171	7	7	42	31	-	-	408	1	153	-
Oude-Tonge, Krammersche Slikken, Archipel	43432	KV	-	-	-	10	-	-	2	-	-	-	-
St Philipsland, Philipsdam, eilanden	43433	KV	63	6	1	-	124	-	16	210	-	-	-
St Philipsland, Plaat van de Vliet, eilanden	43431	KV	19	1	1	-	695	1	3	35	32	-	Zwartkopmeeuw 12
St Philipsland, Sl. vd Heen West, eilanden	43434	KV	34	1	1	1	612	-	4	53	38	1	Zwartkopmeeuw 5
GREVELINGENMEER													
Grevelingen, Dwars in den Weg	42272	GR	-	-	-	-	-	1	21	310	1	-	-
Grevelingen, Hompelvoet	42174	GR	40	-	1	1	2500	65	1	90	50	-	Grote Stern 1800, Zwartkopmeeuw 1
Grevelingen, Markenje	42181	GR	50	-	2	2	100	5	-	1	75	-	2
Grevelingen, Stampersplaten	42281	GR	11	-	-	-	8	-	-	5	17	-	-
Grevelingen, Veermansplaten	42282	GR	17	-	-	1	100	81	12	640	5	3	-

GEBIED	Kwblok	Bekken Kluut	Kleine plev.	Bontb. plev.	Strand plev.	Kok- meeuw	Storm- meeuw	Kleine Mantel	Zilver meeuw	Visdief	Noordse stern	Dwerg stern	Overig
SCHOUWEN-DUIVELAND													
Bruinisse, Droge Inlaag	43414	OS	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-
Haamstede, Inlaag Burghsluis	42353	OS	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Haamstede, Koudekerkse Inlagen	42354	OS	29	-	-	33	-	-	18	4	-	-	-
Haamstede, Meeuwenduinen	42342	VD	-	-	-	-	7	4945	3610	-	-	-	-
Nieuwerkerk, Steenzwaan	42481	SD	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Oosterland, Bruinissepolder	43414	OS	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Oosterland, Geule	43413	OS	10	-	-	4	-	-	-	5	-	-	-
Oosterland, Maire	43413	OS	1	-	-	15	-	-	-	3	-	-	-
Oosterland, Schor van Viane	43511	OS	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-
Ouwerkerk, Ouwerkerkse Inlagen	42581	OS	5	-	-	6	-	-	14	1	-	-	-
Ouwerkerk, Spui kom Viane	42582	OS	1	1	-	52	-	-	-	-	-	-	-
Scharendijke, Karrevelden	42262	SD	10	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Serooskerke, Flaauwers Spui kom en Sloot	42364	OS	28	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Serooskerke, Prunje Noord	42362	OS	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Serooskerke, Prunje Zuid	42362	OS	1	2	-	1	-	-	-	-	-	-	-
Serooskerke, Schelphoek buitendijks	42361	OS	-	1	-	-	-	-	3	-	-	-	-
Serooskerke, Weevers Inlaag	42364	OS	1	-	-	237	-	-	-	132	-	-	-
Westenschouwen, Aanzet Stormvloedkering	42344	OS	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-
Westenschouwen, Westenschouwense Inlaag Oost	42353	OS	9	-	-	5	-	-	-	6	-	-	-
Westenschouwen, Westenschouwense Inlaag West	42344	OS	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Zierikzee, Cauwers Inlaag en Karrevelden	42471	OS	13	-	-	204	-	-	-	-	1	-	-
Zierikzee, Inlaag De Val	42474	OS	7	1	4	10	-	-	-	-	-	-	-
Zierikzee, Inlaag Havenkanaal	42473	OS	10	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Zierikzee, Karrevelden Levensstrijd	42473	OS	5	-	-	5	-	-	-	-	-	-	-
Zierikzee, Schor 't Stelletje	42474	OS	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Zierikzee, Suzanna Inlaag en Karrevelden	42471	OS	7	-	-	-	-	-	-	5	-	-	-
Zierikzee, Zuidhoekinlaag Oost	42474	OS	8	1	-	78	-	-	-	12	1	-	-
Zierikzee, Zuidhoekinlaag West	42473	OS	4	-	-	29	-	-	-	12	10	-	-
Zonnemaire, Slikken van Bommenede	42284	GR	11	2	5	2	-	-	-	2	1	-	-
ST. PHILIPSLAND													
Anna Jacobapolder, Brintjeskreek	43424	OS	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
St Philipsland, Rammegors	43531	OS	5	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-
St Philipsland, Slikken van de Heen West	43434	KV	75	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-
THOLEN													
Oud-Vossemeer, Stinkgat	43533	OS	12	-	-	94	-	-	-	1	-	-	-
Scherpenisse, Tuttelhoek	49221	OS	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
St Annaland, Anna-Vosdijkpolder, Grote Nol	43512	OS	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-
St Annaland, Schor	43524	OS	-	-	-	-	-	-	28	-	-	-	-
St Maartensdijk, De Pluimpot	49212	OS	3	-	-	525	-	-	-	132	1	-	-
Tholen, Karrevelden Schakelloopolder	49233	OS	25	-	-	513	-	-	-	133	5	-	Zwartkopmeeuw 1

GEBIED	Kwblok	Bekken	Kluut	Kleine	Bontb.	Strand	Kok-	Storm-	Kleine	Zilver	Visdief	Noordse	Dwerg	Overig
				plev.	plev.	plev.	meeuw	meeuw	Mantel	meeuw		stern	stern	
OOSTERSCHDELDE														
Oosterschelde, Vogeleiland Neeltje Jans	42453	OS	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-
Bruinisse, Werkeiland Philipsdam	43431	KV	-	-	3	-	-	-	-	45	-	-	-	-
Ooltgensplein, Heiligatsplein	43361	HV	-	-	-	-	-	-	-	-	72	-	-	-
Oosterschelde, Werkeiland Neeltje Jans	42444	OS	-	-	5	3	-	44	775	1565	9	1	13	-
Oosterschelde, Werkeiland Noordland	42443	OS	-	-	3	11	-	1	-	17	7	2	11	-
Oosterschelde, Werkeiland Roggenplaat	42442	OS	-	-	3	-	-	54	220	250	2	-	-	-
St Philipsland, Plaat van de Vliet	43431	KV	-	-	-	-	-	-	5	85	-	-	-	-
NOORD-BEVELAND														
Kamperland, Goudplaat	48242	VM	-	-	-	-	-	-	-	30	-	-	-	-
Kats, Schor	42573	OS	-	-	4	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Kats, Schor Jonkvrouw-Annapolder	48173	OS	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Wissenerke, Inlaag 's-Gravenhoek	42552	OS	-	-	-	-	240	-	-	-	150	-	-	Zwartkopmeuw 2
Wissenerke, Inlaag Anna-Frispolder	42544	OS	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Wissenerke, Inlaag Keihoogte	42553	OS	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Wissenerke, Karreveld Thoorpolder	42553	OS	11	-	1	-	7	-	-	-	-	-	-	-
Wissenerke, Waterhoefje	42553	OS	13	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
WALCHEREN														
Kleverskerke, Kleverskerkseweg	48232	WA	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Middelburg, Arnestein	48234	WA	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Ritthem, Opspuiting Scheldepoort	48343	WS	2	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-
Ritthem, Spuikom	48333	WS	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Ritthem, strand Hoovercraft	48343	WS	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Ritthem, Strand Rammekenshoek	48334	WS	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Veere, Oude Veerseweg	48232	WA	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Veere, Vesting	48143	VM	-	-	-	-	286	-	-	-	-	-	-	-
ZUID-BEVELAND														
's-Gravenpolder, Industrierrein	48373	ZB	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Baarlant, Uienfabriek	48473	WS	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Baarlant, Zuidpolder	48464	WS	7	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Bath, Kreek	49434	WS	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Borssele, Kaloot	48343	WS	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Borssele, Kerncentrale	48442	WS	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Borssele, Luxemburgweg	48353	WS	8	1	3	3	-	-	1	25	-	-	-	-
Borssele, Quarfshaven	48344	WS	-	-	-	-	-	-	180	1075	-	-	-	-
Borssele, Staartsche Nol	48454	WS	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-

GEBIED	Kwblok	Bekken Kluut	Kleine plev.	Bontb. plev.	Strand plev.	Kok- meeuw	Storm- meeuw	Kleine Mantel	Zilver meeuw	Visdief	Noordse stern	Dwerg stern	Overig
ZUID-BEVELAND (VERVOLG)													
Borssele, van Cittershaven	48343	WS	-	-	-	-	2	71	410	-	-	-	-
Borssele, Westeindsche Weel	48452	ZB	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Ellewoutsdijk, Inlaag Ellewoutsdijk	48552	WS	5	1	-	810	-	-	21	1	-	-	Zwartkopmeeuw 1
Ellewoutsdijk, Karrevelden	48552	WS	21	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Ellewoutsdijk, Zuidgors	48561	WS	-	-	-	2238	-	-	45	-	-	-	Zwartkopmeeuw 5
Goes, de Poel	48362	ZB	-	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Goes, Oosterschenge	48262	ZB	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Hansweert, Haven	48482	WS	2	-	2	-	-	-	-	1	-	1	-
Kapelle, Kapelse Moer Noord	48284	ZB	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Kattendijk, Deessche Watergang	48272	OS	11	4	3	2	79	-	-	1	-	-	-
Krabbedijk, Roelshoek	49422	OS	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-
Nieuwdorp, Sloekreek Zuid	48342	WS	12	1	1	-	-	-	-	1	-	-	-
Oostdijk, Eerste Vlietweg	49412	ZB	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Oud-Sabbinge, Middelplaten	48153	VM	23	-	1	-	119	-	780	2100	74	-	Aalscholver 323 G.Mantelmeeuw 1
Rilland, Eerste Bathpolder, Voormalig Schor	49432	OS	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-
Rilland, Kreekak NO, natuurbouw	49441	ZO	-	-	-	750	-	-	-	-	-	-	Zwartkopmeeuw 10
Rilland, Markiezaat, Schor bij Steiger	49343	MA	10	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-
Waarde, Schor	49423	WS	2	-	-	-	-	-	31	-	-	-	-
Wilhelminadorp, Schor Wilhelminapolder	48173	OS	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-
Wilhelminadorp, Wilhelminapolder	48173	OS	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Woensdrecht, Kreek Hogerwaardpolder	49441	ZB	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-
Wolphaartsdijk, Heerenpolder	48261	ZB	11	1	-	-	5	-	-	-	-	-	-
Wolphaartsdijk, Kwistenburg	48164	VM	5	-	1	3	-	-	-	11	-	-	-
Yerseke, Inlaag Kaarspolder	49213	OS	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Yerseke, Inlaag Kaarspolder natuurbouw	49213	OS	7	1	3	-	1	-	-	-	-	-	-
Yerseke, Yerseke Moer	49311	ZB	7	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Yerseke, Yerseke Moer, Postbrug	48284	ZB	2	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-
ZOOMMEER													
Rilland, Oosterdam, Oosterschelde Rak	49332	ZO	-	2	-	-	-	-	8	18	-	2	-
Tholen, Speelmansplaten	49233	ZO	13	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-
Zoommeer, Boereplaat	49234	ZO	2	-	-	-	-	-	28	-	-	-	-
Bergen op Zoom, Bergse Plaat	49341	MA	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
MARKIEZAAT													
Bergen op Zoom, Molenplaat Markiezaat	49341	MA	178	3	4	21	38	-	4	25	6	4	-
Bergen op Zoom, Molenplaat, Opgespoten	49332	MA	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-
Markiezaat, Spuitkop	49343	MA	60	-	-	-	3	1	60	540	71	1	Gr. Mantelmeeuw 1

GEBIED	Kwblok	Bekken	Kluut	Kleine plev.	Bontb. plev.	Strand plev.	Kok- meeuw	Storm- meeuw	Kleine Mantel meeuw	Zilver Visdief	Noordse stern	Dwerg stern	Overig
WEST-BRABANT													
Bergen op Zoom, Prinsesseplaat	49234	ZO	167	11	4	5	255	-	38	567	125	-	Zwartkopmeeuw 6
Bergen op Zoom, Slik Kraaijenberg	49344	MA	1	2	1	12	-	-	-	-	-	-	-
De Heen, Slikken van de Heen Oost	43532	KV	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Dinteloord, Dintelse Gorzen, eilanden	43444	KV	125	3	16	6	80	-	1	3	2	-	-
Klundert, Industrierrein Moerdijk	44313	WB	1	6	-	-	2	24	775	610	23	-	-
Nieuw-Vossemeer, Eendracht t.h.v. brug	43534	ED	18	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Stampersgat, Suikerfabriek	43562	WB	-	-	-	-	1145	-	-	-	-	-	Zwartkopmeeuw 2
Woensdrecht, Schor Hogerwaardpolder	49441	MA	6	4	1	13	-	-	-	2	-	-	-
WESTERSCHDELDE													
Westerschelde, Hooge Platen	48531	WS	30	-	1	8	625	-	-	-	750	-	Grote Stern 2800
WEST-ZEEUWSCH-VLAANDEREN													
Biervliet, Paulinaschor	54142	WS	-	-	-	-	30	-	-	-	-	-	-
Cadzand, Het Zwin (Ned.deel)	47574	VD	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Hoofdplaat, Hoofdplaat-Nummer Een, Buiten	48532	WS	19	-	2	7	-	-	-	-	-	16	Zwartkopmeeuw 5
Nieuwvliet, De Blikken	48514	WZ	24	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Retranchement, Zwinpolder	53181	WZ	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-
OOST-ZEEUWSCH-VLAANDEREN													
Axel, Axelse Kreek	54273	OZ	-	2	-	1	-	-	-	-	-	-	-
Hellegat, Schor	48574	WS	3	-	1	2	-	-	-	-	-	-	-
Hengstdijk, Grote Vogel	55111	OZ	5	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Hoek, Koudepolder (Riemens II)	54153	OZ	3	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Hulst, Groot Eiland	54281	OZ	5	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Kloosterzande, Molenpolder	48483	OZ	3	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-
Lamswaarde, Vlietshoekpolder	55114	OZ	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Philippine, Spaarbekkens	54251	OZ	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Sas van Gent, CPC Suikerfabriek	54354	OZ	6	3	-	-	175	-	-	-	-	-	-
Ter Hole, De Vliet west	55113	OZ	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Terneuzen, Braakmanhaven	54151	OZ	-	-	1	-	-	-	-	-	1	-	-
Terneuzen, DOW Nieuw Neuzenpolder II	54151	WS	-	2	2	6	21	-	-	-	27	-	-
Terneuzen, Margarethapolder Zeedijk	54162	WS	-	1	-	2	-	-	-	-	3	-	-
Terneuzen, Sluiscomplex	54161	WS	-	-	-	-	2	-	-	-	182	-	-
Verdrongen land van Saefinge	55131	WS	23	1	-	-	850	-	12	8750	472	-	Zwartkopmeeuw 4
Zandberg, Vlaamse Kreek	55221	OZ	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-
BELGIË													
Antwerpen, Hoge Maey	XX	XX	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Zwartkopmeeuw 68
Doel, opgespoten terrein	XX	XX	-	11	2	26	-	-	-	-	81	-	-
Kallo, Dredging International	XX	XX	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Knokke, Zwin (Belgische deel)	XX	XX	41	-	-	2	3500	-	15	52	38	1	Zwartkopmeeuw 23
St Kruis-Winkel, Sidmar	XX	XX	-	2	-	-	218	-	1	3	6	-	Zwartkopmeeuw 28
Zeebrugge, Havencomplex	XX	XX	-	-	9	42	150	5	108	265	1735	-	Grote Stern 670
Zeizate, Calemansputte	XX	XX	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Zwartkopmeeuw 2

Bijlage 2. Broedsucces van kustbroedvogels in het Deltagebied in 1996

Hoewel hiernaar meestal geen gericht onderzoek wordt gedaan, wordt tijdens inventarisaties en aanvullende veldbezoeken vaak een redelijke indruk verkregen van het broedsucces, uitgedrukt in aantal vliegvlugge jongen per paar. Het lijkt zinvol deze indrukken jaarlijks vast te leggen, vooral omdat het broedsucces mede bepalend is voor de toekomstige populatiegrootte. Bij niet in kolonies broedende soorten (b.v. plevieren) wordt - voor zover mogelijk - volstaan met een algemene indruk van het broedsucces. Bij in kolonies broedende soorten wordt voor de 'grotere' kolonies zo veel mogelijk een schatting gemaakt van het broedsucces volgens een viertal (groeve) klassen (zie onderstaand overzicht). De omvang van een 'grotere kolonie' varieert per soort. Hierbij is er naar gestreefd dat in de beschouwde 'grotere kolonies' gemiddeld over de laatste 7-10 jaar minimaal 75% van de totale populatie heeft gebroed.

Voor het omschrijven van het broedsucces van kustbroedvogels in het Deltagebied werd de volgende klasse-indeling gebruikt

Code	beschrijving	aantal vliegvlugge jongen per paar
?	onbekend	
0	nihil	<0.1 jong
-	slecht	<0.5 jong
±	matig	0.5 - 1 jong
+	goed	≥ 1 jong

Voor de selectie van gebieden werden per soort de volgende criteria gebruikt:

soort	aantal paren	% van totale Deltapopulatie in 'grotere kolonies'
Kluut	≥ 20	75
Zwartkopmeeuw	≥ 10	88
Kokmeeuw	≥ 500	85
Grote Stern	≥ 10	99
Visdief	≥ 50	89
Noordse Stern	≥ 1	100
Dwergstern	≥ 5	95

Broedsucces in grotere kolonies (≥ 20 paar) van de Kluut in het Deltagebied in 1996

Gebied	Aantal	Succes	Opmerking
Barendrecht, Jan Gerritsenpolder	24	0	verdroogd gebied
Bergen op Zoom, Molenplaat Markiezaat	178	-	slecht weer, verplaatst
Bergen op Zoom, Prinsesseplaten	167	?	
Dinteloord, Dintelse gorzen, eilanden	125	$\pm$	
Ellewoutsdijk, Karrevelden	21	-	
Goedereede, Kwade Hoek	20	?	
Grevelingen, Hompelvoet	40	-	
Grevelingen, Markenje	50	-	
Haamstede, Koudekerkse Inlagen	29	-	
Hellevoetsluis, Quackgors en eilanden	26	?	
Markiezaat, Spuitkop	60	0	
Melissant, Slikken van Flakkee zuid, zanddepot	24	?	
Melissant, Slikken van Flakkee zuid	44	?	
Nieuwvliet, De Blikken	24	?	
Ooltgensplaat, Hellegatsplaten	159	$\pm$	
Oostvoorne, Maasvlakte	130	?	
Oud-Sabbinge, Middelplaten	23	-	
Ouddorp, De Punt-De Kil	20	?	
Oude-Tonge, Krammersche Slikken Oost	70	?	
Oude-Tonge, Krammersche Slikken West, eiland	171	-	
Serooskerke, Flaauwers Inlaag, Spuikom en sloot	28	?	
St Philipsland, Philipsdam, eilanden	63	-	
St Philipsland, Sl. vd Heen West, eilanden	34	-	
St Philipsland, Slikken van de Heen West	75	-	
Stellendam, Scheelhoek	121	0	verdwenen
Stellendam, Scheelhoek, eilanden	97	-	
Tholen, Karrevelden Schakerloopolder	25	+	
Verdronken Land van Saeftinghe	23	-	
Westerschelde, Hooge platen	30	0	

Broedsucces in grotere kolonies (≥ 10 paar) van de Zwartkopmeeuw in het Deltagebied in 1996

Gebied	Aantal	Succes	Opmerking
Antwerpen, Hoge Maey	68	?	
Kallo, Dredging International	23	?	
Knokke, Zwin	28	?	
Volkerakmeer, Noordplaat	50	+	
Ooltgensplaat, Hellegatsplaten, eilanden	195	+	
Rilland, Kreekrak NO, natuurbouw	10	+	
St Philipsland, Plaat van de Vliet, eilanden	12	$\pm$	

Broedsucces in grotere kolonies (≥ 500 paar) van de Kokmeeuw in het Deltagebied in 1996

Gebied	Aantal	Succes	Opmerking
Ellewoutsdijk, Inlaag Ellewoutsdijk	810	?	
Ellewoutsdijk, Zuidgors	2238	?	
Grevelingen, Hompelvoet	2500	$\pm$	
Haringvliet, Slijkplaat	2625	$\pm$	
Krammer-Volkerak, Noordplaat	1100	$\pm$	
Ooltgensplaat, Hellegatsplaten, eilanden	2180	$\pm$	
Oostvoorne, Maasvlakte	1193	?	
Rilland, Kreekrak NO, natuurbouw	750	$\pm$	
St Maartensdijk, De Pluimpot	525	$\pm$	
St Philipsland, Plaat van de Vliet, eilanden	695	-	
St Philipsland, Sl. vd Heen West, eilanden	612	-	ratten, sterfte grote jongen
Stampersgat, Suikerfabriek	1145	?	
Tholen, Karrevelden Schakerloopolder	513	?	
Verdronken Land van Saeftinghe	850	$\pm$	
Westerschelde, Hooge Platen	625	$\pm$	

Broedsucces in grotere kolonies (≥ 10 paar) van de Grote Stern in het Deltagebied in 1996

Gebied	Aantal	Succes	Opmerking
Grevelingen, Hompelvoet	1800	$\pm$	
Westerschelde, Hooge Platen	2800	$\pm$	
Zeebrugge, Havencomplex	670	?	

Broedsucces in grotere kolonies (≥ 50 paar) van de Visdief in het Deltagebied in 1996

Gebied	Aantal	Succes	Opmerking
Bergen op Zoom, Prinsesseplaat	125	?	
Grevelingen, Hompelvoet	50	-	
Grevelingen, Markenje	75	$\pm$	
Haringvliet, Slijkplaat	1100	$\pm$	
Markiezaat, Spuitkop	71	0	
Melissant, Slikken van Flakkee zuid, zanddepot	106	?	
Melissant, Slikken van Flakkee zuid	63	?	
Ooltgensplaat, Hellegatsplaten, eilanden	96	$\pm$	
Ooltgensplaat, Hellegatsplein	72	$\pm$	
Oostvoorne, Maasvlakte	1026	$\pm$	
Oud-Sabbinge, Middelplaten	74	?	
Oude-Tonge, Kram. Slikken West, eilanden	408	+	
Serooskerke, Weevers Inlaag	132	0	ratten
St Maartensdijk, De Pluimpot	132	$\pm$	
St. Philipsland, Philipsdam, eilanden	210	$\pm$	
Terneuzen, Sluiscomplex	182	0	embryonale sterfte
Tholen, Karrevelden Schakerloopolder	133	-	
Verdronken Land van Saeftinghe	472	$\pm$	
Westerschelde, Hooge Platen	750	$\pm$	
Wissenkerke, Inlaag 's-Gravenhoek	150	$\pm$	

Broedsucces van de Noordse Stern in het Deltagebied in 1996

Gebied	Aantal	Succes	Opmerking
Bergen op Zoom, Molenplaat Markiezaat	6	+	
Grevelingen, Veermansplaten	3	?	
Markiezaat, Spuitkop	1	?	
Melissant, Slikken van Flakkee zuid	1	?	
Oosterschelde, Werkeiland Neeltje Jans	1	0	ei-predatie
Oosterschelde, Werkeiland Noordland	2	0	ei-predatie
Oude Tonge, Krammerse Slikken West, eilanden	1	?	
St. Maartensdijk, De Pluimpot	1	?	
Tholen, Karrevelden Schakerloopolder	5	-	
Zierikzee, Cauwers Inlaag en karrevelden	1	?	
Zierikzee, Zuidhoek Inlaag Oost	1	?	
Zierikzee, Zuidhoek Inlaag West	10	?	
Zonnemaire, Slikken van Bommenede	1	?	

Broedsucces in grotere kolonies (≥ 5 paar) van de Dwergstern in het Deltagebied in 1996

Gebied	Aantal	Succes	Opmerking
Hoofdplaat, Hoofdplaat-Nummer Een, Buiten	16	+	
Oosterschelde, Werkeiland Neeltje Jans	13	0	ei-predatie door o.a. ratten
Oosterschelde, Werkeiland Noordland	11	0	ei-predatie
Oostvoorne, Maasvlakte	42	0	
Oude-Tonge, Krammersche Slikken West, eilanden	153	$\pm$	
Westerschelde, Hooge Platen	85	-	
Zeebrugge, Havencomplex	245	?	

Bijlage 3. Overzicht van inhoud van nesten van Aalscholver op de Middelpaten 1989-96.

Datum		26 mei 1989	18 mei 1990	29 mei 1991	18 mei 1992	4 mei 1993	18 mei 1994	23 mei 1995	17 mei 1996
onbekend	Totaal 1088	43	41	126	186	80	232	207	173
0 ei	191	33	32	8	78	33	1	0	6
1 ei	42	8	4	4	6	10	1	3	6
2 ei	68	7	6	9	12	16	7	2	9
3 ei	112	13	8	12	15	36	13	5	10
4 ei	44	5	6	3	6	20	3	0	1
5 ei	5	0	1	1	1	2	0	0	0
7 juv	10	1	-	9	-	-	-	-	-
1 juv	26	2	-	1	6	2	7	4	4
2 juv	161	2	1	5	14	10	40	37	52
3 juv	118	1	3	5	9	9	22	34	35
4 juv	15	1	1	-	1	6	0	0	6
1 ei/1 juv	14	-	-	2	4	1	3	-	4
1 ei/2 juv	18	1	-	2	-	3	4	2	6
1 ei/3 juv	9	-	1	-	1	2	-	-	5
2 ei/1 juv	14	1	1	-	2	-	5	2	3
2 ei/2 juv	5	-	2	1	1	-	-	-	1
2 ei/3 juv	0	-	-	-	-	-	-	-	-
3 ei/1 juv	8	1	1	1	-	3	-	-	2
3 ei/2 juv	1	-	-	-	-	-	1	-	-
Aantal nesten met eieren en jongen									
	Totaal	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996
1 ei of jong	68	10	4	5	12	12	8	7	10
2 ei en/of jong	243	9	7	16	30	27	50	39	65
3 ei en/of jong	262	16	12	19	26	48	44	43	54
4 ei en/of jong	81	7	11	5	9	31	3	0	15
5 ei en/of jong	6	0	1	1	1	2	1	0	0
Aantal nesten									
totaal	1949	119	108	189	342	233	339	296	323
onderzocht	851	76	67	63	156	153	107	89	150
gem/nest (zonder lege nesten)	2.57	2.48	2.94	2.59	2.45	2.87	2.42	2.40	2.51